ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР.

№ 68 (1602) Аўторак, 29 жніўня 1961 года Цана 4 кап.

„У ПЕРЫЯД пераходу да камунізма ўзрастаюць магчымасці выхавання новага чалавека, які гарманічна спалучае ў сабе духоўнае багацце, маральную чысціню і фізічную дасканаласць".

Гэта — адзін з важнейшых тэзісаў праекта Праграмы КПСС — праграмы камуністычнага будаўніцтва.

Камунізм — самае дасканалае, самае справядлівае грамадства. Яно ўжо становіцца блізкай будучыняй, і задача выхавання новых людзей, якія [illegible] стварыць гэтую будучыню і жыць у ёй, паўстае ва ўсёй сваёй велічы і надзённасці. У праекце Праграмы КПСС, поруч з распрацоўкай праблем стварэння матэрыяльна-тэхнічнай базы камунізма, дадзена глыбока абгрунтаваная сістэма выхавання новага чалавека. У ёй прадугледжана ўсё неабходнае для ўсебаковага і гарманічнага развіцця чалавечай асобы. У ёй, гэтай сістэме, сфармуляваны маральны кодэкс будаўніка камунізма.

[illegible] стварэння сучаснасці, яркага паказу новага, камуністычнага, чым багатая наша рэчаіснасць, і крытыкі ўсяго таго, што перашкаджае руху грамадства наперад.

У праекце Праграмы КПСС дзеячы літаратуры і мастацтва чэрпаюць новае натхненне, знаходзяць адказы на хвалюючыя іх творчыя пытанні. Якім павінен быць герой нашага часу? Як яго паказваць у літаратуры і мастацтве? Дзе шукаць канфлікты, у якіх сёння выпрацоўваецца ў барацьбе характар нашага сучасніка? На гэтыя і многія іншыя пытанні дае адказ маральны кодэкс будаўніка камунізма, які раскрывае хвалюючыя тэмы для пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў.

З вышэйшых задач, пастаўленых

Герой нашага часу, носьбіт новай маралі

Адданасць справе камунізма, любоў да сацыялістычнай Радзімы, да краін сацыялізма; добрасумленная праца на карысць грамадства: хто не працуе, той не есць; клопаты кожнага аб захаванні і памнажэнні грамадскага здабытку; высокае ўсведамленне грамадскага абавязку, нецярпімасць да парушэнняў грамадскіх інтарэсаў; калектывізм і таварыская ўзаемадапамога: кожны за ўсіх, усе за аднаго; гуманныя адносіны і ўзаемная павага паміж людзьмі: чалавек чалавеку — друг, таварыш і брат; сумленнасць і праўдзівасць, маральная чысціня, прастата і сціпласць у грамадскім і асабістым жыцці; узаемная павага ў сям'і, клопаты аб выхаванні дзяцей; непрымірымасць да несправядлівасці, дармаедства, несумленнасці, кар'ерызму; дружба і братэрства ўсіх народаў СССР, нецярпімасць да нацыянальнай і расавай непрыязнасці; непрымірымасць да ворагаў камунізма, справы міру і свабоды народаў; брацкая салідарнасць з працоўнымі ўсіх краін, з усімі народамі, — вось важнейшыя маральныя прынцыпы, якімі павінен кіравацца савецкі чалавек.

Ва ўсталяванні гэтых прынцыпаў, у развіцці ў савецкім чалавеку якасцей будаўніка новага свету вялікая роля належыць савецкай літаратуры і мастацтву. Прасякнутыя аптымізмам і жыццесцвярджальнымі камуністычнымі ідэямі, савецкая літаратура і мастацтва заклікаы служыць крыніцай радасці і натхнення для мільёнаў людзей, выяўляць іх волю, пачуцці і думкі, служыць сродкам іх ідэйнага ўзбагачэння і маральнага выхавання.

З асаблівай вастрынёй паўстае сёння неабходнасць далейшага ўмацавання сувязей літаратуры і мастацтва з жыццём народа, праўдзівага і высокамастацкага адлю-

[illegible]

Беларускі народ чакае ад сваіх пісьменнікаў і мастакоў больш твораў аб сённяшнім жыцці рэспублікі — твораў высокамастацкіх, яркіх па змесце і па форме, у якіх былі б створаны запамінальныя вобразы герояў нашых дзён — будаўнікоў камунізма, каб на гэтых вобразах выхоўваліся мільёны.

Савецкае жыццё багатае гераізмам, слаўныя будні барацьбы за камунізм кожны дзень нараджаюць новых і новых герояў працы, носьбітаў высокіх маральных прынцыпаў будаўніка камунізма. Трэба, каб гэтымі героямі былі багатыя і наша літаратура і наша мастацтва.

Гаворачы аб выхаванні чалавека камуністычнага Заўтра, нельга не сказаць асобна аб дзіцячай літаратуры. Засваенне чалавекам маральных прынцыпаў—працэс складаны і доўгі, ён пачынаецца з маленства. І зразумела, якое важнае значэнне ў гэтай справе для дзіцяці мае мастацкае слова. Перад творцамі літаратуры для маленькіх — шырокае поле дзейнасці і адказныя задачы. Між тым, мала пакуль што ў нас выходзіць кніг для дзяцей; многія творы не вызначаюцца ні змястоўнасцю, ні сапраўднай займальнасцю. Пытанні развіцця дзіцячай літаратуры надзвычай рэдка абмяркоўваюцца ў нашым друку і на творчых сходах.

Дбаючы аб павышэнні выхаваўчай ролі літаратуры і мастацтва, нельга забываць і аб тым, як даходзяць да мас нашы творы. Прапаганда беларускай літаратуры і мастацтва павінна быць узнята на новую вышыню. Нельга мірыцца з тым, што шлях кніг да чытача часам бывае з-за неналадкі выдавецкіх і кнігагандлёвых арганізацый вельмі доўгі і пакутлівы, што тыражы нашых перыядычных літаратурных выданняў нізкія.

У апошнія гады ўзмацнелі сувязі нашых тэатраў, музычных і іншых творчых калектываў з гледачамі і слухачамі; больш робіцца выязных спектакляў і канцэртаў; часцей наладжваюцца перасоўныя мастацкія выстаўкі, творчыя сустрэчы дзеячоў мастацтва з рабочымі і калгаснікамі. Гэтая справа мае надзвычай важнае значэнне ў прапагандзе твораў мастацтва, і яе трэба паляпшаць, удасканальваць, пашыраць.

Новы этап у жыцці краіны адкрывае і новыя далягляды, новыя магчымасці ў развіцці літаратуры і мастацтва, у павышэнні іх ролі ў высакароднай справе выхавання новага чалавека, чалавека камуністычнага грамадства.

«У мастацтве сацыялістычнага рэалізму, заснаваным на прынцыпах народнасці і партыйнасці, смелае наватарства ў мастацкім паказе жыцця спалучаецца з выкарыстаннем і развіццём усіх прагрэсіўных традыцый сусветнай культуры. Перад пісьменнікамі, мастакамі, музыкантамі, дзеячамі тэатра і кіно адкрываецца шырокая прастора для праяўлення асабістай творчай ініцыятывы, высокага майстэрства, разнастайных творчых форм, стыляў і жанраў».

У гэтых ясных і мудрых словах праекта Праграмы КПСС выказаны клопаты нашай роднай партыі аб правільным напрамку ў развіцці літаратуры і мастацтва, аб іх ідэйным і мастацкім узроўні, аб павышэнні іх выхаваўчай ролі ў савецкім грамадстве.

Камунізм усталёўвае на зямлі Мір, Працу, Свабоду, Роўнасць і Шчасце ўсіх народаў. Гэтай вялікай справе натхнёна служыць савецкая шматнацыянальная літаратура, савецкае мастацтва.

Перад званком

Праз два дні ў аўдыторыях вышэйшых навучальных устаноў Беларусі празвіняць званкі—першыя званкі гэтага навучальнага года. Сярод прынятых студэнтаў—учарашнія рабочыя, фрэзероўшчыкі, машыністы, майстры высокіх ураджаяў. Яны прыехалі ў навучальныя ўстановы з розных куткоў рэспублікі. У Беларускі дзяржаўны універсітэт паступілі Аляксей Барановіч, жыхар гарадскога пасёлка Асвея, і тынкоўшчыца мінскага будтрэста № 1 Клаўдзія Сушко. Былы воін Савецкай Арміі Уладзімір Якубёнак паспяхова вытрымаў прыёмныя іспыты ў педагагічны інстытут. Работніца Барысаўскай піянінай фабрыкі Ларыса Гур'ева стала студэнткай медыцынскага інстытута.

Гасцінна сустрэла сям'я беларускіх студэнтаў юнакоў і дзяўчат братняй Украіны, Латвіі, Літвы, Расійскай Федэрацыі. У Беларускім дзяржаўным універсітэце пачне навучанне група маладых кубінцаў.

Сёлета перагледжаны вучэбныя праграмы Тэатральна-мастацкага інстытута, кансерваторыі, бібліятэчнага тэхнікума. Яны больш набліжаны да жыцця, больш мэтанакіраваныя.

Пакуль не празвінеў званок, студэнты наводзяць парадак у інтэрнаце: мыюць падлогу, праціраюць вокны і вешаюць фіранкі. Яны робяць пакоі ўтульнымі — тут прыйдзецца жыць не дзень, не два. Наш фотакарэспандэнт С. Чырэшкін наведаў інтэрнат Беларускага дзяржаўнага універсітэта і зняў студэнтак Вольгу Стараверaву і Ніну Маскалік, калі яны прыбіралі пакоі.

ДА ЎЗРОЎНЮ ГОРАДА? ЦУДОЎНА!

Раней мне цяжка было ўявіць, хаця б у больш-менш агульных рысах, нашу вёску ў будучым. Горад будучага я прыблізна ўяўляю, а вёску—не. Магчыма, таму, што да гэтага мы гаварылі не столькі пра яе будучыню, колькі пра мінулае, больш параўноўвалі калгасную вёску з яе цёмнай, занядбанай бабуляй — вёскай дарэвалюцыйнай. І можа, прыгадваючы падслепаватыя цьмяныя агеньчыкі старой вёскі, мы выпускалі з-пад увагі, што там, на гарызонце, скрозь смугу часу ўсё ярчэй зіхацяць агні вёскі, абноўленай да непазнавальнасці, вёскі камуністычнай...

Дык вось цяпер я ўяўляю нашу заўтрашнюю вёску. Уяўляю так, нібыта іду па яе вуліцы. І тут, вядома, мая заслуга невялікая. Для гэтага не трэба быць ні фантазёрам, ні празорцам. Для гэтага даволі аднаго — чытаць і перачытваць агністыя радкі праекта новай Праграмы партыі. Хаця б, да прыкладу, наступнае: «У канчатковым выніку па культурна-бытавых умовах жыцця сельскае насельніцтва зраўняецца з гарадскім». Або: «Партыя лічыць неабходным раўнамерна размяшчаць культурныя ўстановы па тэрыторыі краіны з тым, каб паступова павысіць узровень культуры вёскі да ўзроўню горада...».

Узняць культурны ўзровень вёскі да ўзроўню горада на працягу бліжэйшага дваццацігоддзя! Удумайцеся ў значэнне гэтых слоў, слоў, якім гарэць чыстым золатам на скрыжалях гісторыі! Пройдзе ўсяго дваццаць год — а час ляціць хутка — і мы назаўсёды пакончым з перажыткамі векавой адсталасці і бескультур'я вёскі. Як тут не марыць, не ўзняцца над штодзённымі клопатамі і справамі, каб хоць краем вока заглянуць у надыходзячае Заўтра.

І ў той жа час як не паглядзець па-новаму на нашу сённяшнюю вёску, як не падысці да яе з іншай меркай і не прыкмеціць, што ў ёй з будучага, а што—з мінулага. Сёння зрабіць гэта не цяжка. У святле вялікіх прадвызначэнняў партыі асабліва рэльефна відаць тое, што ўжо дасягнута ў справе культурнага пераўтварэння вёскі, і тое, што яшчэ трэба зрабіць. У цэлым жа радуе і абнадзейвае той відавочны факт, што былога цёмнага «мужыка-беларуса, пана сахі і касы» сёння не пазнаць. І справа тут не толькі ў [illegible]

газету, слухае радыё і ходзіць у кіно. Усё гэта — толькі яшчэ ўмовы для культурнага абнаўлення вёскі, толькі знешнія прыкметы. Справа — у тых карэнных якасных зменах, якія адбыліся або адбываюцца ва ўнутраным свеце калгасніка і рабочага саўгаса. Ён не толькі карыстаецца скарбамі культурнага жыцця, але ўжо адчувае патрэбу ў іх. У яго ўжо абудзіўся попыт на змястоўную кнігу, добры фільм, па-майстэрску падрыхтаваную радыёперадачу. Больш таго — яго рука цягнецца да пяра, пэндзаля, разца. Ён імкнецца акрамя каштоўнасцей матэрыяльных, ствараць каштоўнасці духоўныя. І ў гэтым заключаецца карэннае адрозненне нашага савецкага сяляніна ад чалавека, «чья жизнь в сплошном картофеле и хлебе».

Мне даводзілася працаваць у розных раённых газетах рэспублікі, наведаў я нямала нашых вёсак і вёсачак (не прыпомніш і ўсе іх назвы), і калі гаварыць аб агульным уражанні, то яно светлае. Культурнае жыццё вёскі ідзе шпарка ўгору. Асабліва ясна ўсвядоміў я гэты факт, калі працаваў у былым Давыд-Гарадоцкім раёне — адным з глухіх калісьці куткоў Палесся. Тут я ўласнымі вачыма бачыў, як вёска, якая зусім нядаўна гібела ў цемры і невуцтве, перараджаецца, як развінаюцца яе творчыя сілы і здольнасці.

Колькі таленавітых людзей сустрэлася мне ў раёне! Канстанцін Казёлка з захапленнем займаўся разьбой па дрэву і рабіў гэта з умельствам сапраўднага майстра. Дзмітрый Антановіч і Міхась Жураўскі чыталі на пасяджэннях літаратурнага аб'яднання пры раённай газеце свае новыя вершы, Мікола Шамрыла і іншыя самадзейныя мастакі арганізоўвалі выстаўкі сваіх работ і ўсё марылі аб адкрыцці студыі (мара іх, дарэчы, потым здзейснілася, мне нават пашчаслівілася прысутнічаць на першых занятках мастакоў-студыйцаў), сёстры Тупік збіралі і складалі самі частушкі, а дачка ільнаводкі з вёскі Альшаны Марыя Шут захапляла ўсіх на аглядах мастацкай самадзейнасці цудоўным выкананнем рускіх і беларускіх народных песень. А якой, памятаю, разнастайнай і багатай была адкрытая ў раённым цэнтры выстаўка выяўленчага і прыкладнога мастацтва! У ёй прымалі ўдзел і самадзейныя мастакі, і [illegible]

крустацыі, і вышывальшчыцы. І дармо, што некаторым з іх не хапала майстэрства, прафесіянальных навыкаў, —яны тым не менш заставаліся мастакамі, стваральнікамі прыгожага.

Культурны ўздым аднаго з мядзведжых куткоў Палесся характэрны, вядома, для нашай вёскі наогул. У вёсцы Барысавічы Клімавіцкага раёна адзін пажылы калгаснік гаварыў мне: «Вось стварыць бы які-небудзь гурток, ці што іншае, каб можна было сабрацца ў вольны час ды і пагутарыць аб прачытанай кнізе, даведацца тое-сёе аб яе аўтары. Шукаў я, скажам, у нашай бібліятэцы хоць якую-небудзь кніжку аб Талстым, але так нічога і не знайшоў. Якая ж гэта бібліятэка!» Я слухаў калгасніка і думаў аб тым, што вось ужо і бібліятэка іншая, больш багатая патрэбна для вёскі, што і работу з сельскім чытачом трэба неяк інакш ужо арганізоўваць, — не той час, не той і народ...

Перада мной ляжыць пісьмо, дасланае ў рэдакцыю раённай газеты з вёскі Гарадзец. Аўтар яго — састарэлы па ўзросту, але яшчэ малады па духу, па сваёй энергіі калгаснік Яўстрат Іванавіч Цэлікаў. Ён пастаянна піша ў раённую газету, іншы раз дасылае і вершы, пераважна сатырычныя. На гэты раз Яўстрат Іванавіч піша: «Шостага жніўня раніцой у вёсцы толькі і было размоў, што зноў у космас паляцеў чалавек, што яго імя Герман Цітоў. Людзі зычылі яму шчаслівага прызямлення... Потым нехта раптам спытаў: «Чакайце, а чаму ж гэта поп наш не звоніць, ці ён, можа, забыўся, што сёння нядзеля?» — «Дзівак, — адказалі яму, — хто цяпер пойдзе ў царкву, калі людзі сядзяць каля радыё...». Яўстрат Іванавіч, — заўзяты атэіст, і пісьмо сваё ён заканчвае словамі: «Цяжка даводзіцца цяпер папам з іх хлуснёй. А хутка прыйдзе час, калі вёска канчаткова развітаецца з усялякай папоўшчынай і рознымі забабонамі».

Па-прароцку гучаць словы старога селькора. Яго вуснамі гаворыць новая вёска, вёска, якая ўпэўнена ідзе ў будучае, у камунізм. Я ўяўляю гэтае блізкае Заўтра, і бачу скрозь дваццацігадовую далячынь яго прамяністыя агні, агні камунізма.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ,
журналіст.

г. Рагачоў.

ПРАЎДА КАНФЛІКТАЎ— У ПРАЎДЗЕ ЖЫЦЦЯ

НА ТЭАТРАЛЬНЫХ афішах з'явіліся назвы новых спектакляў па п'есах беларускіх драматургаў. «Лявоніха на арбіце» А. Макаёнка, «Выгнанне блудніцы» І. Шамякіна, «Калі ты чалавек» А. Маўзона, «Любоў, Надзея, Вера...» П. Васілеўскага і некаторыя іншыя п'есы,— гэта сведчанне пэўных зрухаў у нашай драматычнай літаратуры. Але справа тут, відавочна, не ў колькасці, а перш за ўсё ў мастацкай вартасці напісанага, у тым, ці з'яўляецца кожная з п'ес надзейнай асновай для хвалюючага, высокаідэйнага спектакля.

У названых п'есах адчуваецца пільная ўвага драматургаў да сённяшняга жыцця краіны, зацікаўленасць важнейшымі праблемамі сучаснасці, перспектывамі камуністычнай будучыні. Вызначаючы час дзеяння п'есы «Лявоніха на арбіце», А. Макаёнак піша: «У суседзяў —учора, у нашай вёсцы — сёння, а ў вашай — заўтра». На душэўную і сур'ёзную размову пра сучаснасць выклікаюць таксама і Іван Шамякін, і Аркадзь Маўзон, і Пятро Васілеўскі.

Зусім натуральна, што ў п'есы, створаныя ў перыяд разгорнутага будаўніцтва камунізма, уладарна ўваходзіць тэма «трэцяй рэальнасці» — той светлазорнай будучыні, парасткі якой рунеюць ужо на сённяшняй ніве. Героі п'ес задумваюцца над тым, як наблізіць жаданы камуністычны час, **якім** павінен прыйсці ў яго чалавек, супраць **чаго** і **як** павінен ён змагацца. Максім у «Лявонісе на арбіце» гаворыць: «Вот вы пра камунізм дбаеце. А трэба, каб туды ішлі ўсе з чыстымі, шчырымі, светлымі душамі». Тую ж думку паўтарае і Настасся ў п'есе А. Маўзона «Калі ты чалавек»... «Людзі скрозь мазгі свае чысцяць, душы ў дваццаці водах мыюць, каб у тое чыстае і светлае светлымі і чыстымі прыйсці».

Калі галоўны герой п'есы І. Шамякіна «Выгнанне блудніцы» Гаворка з юнацкім запалам даказвае: «Мне абрыдла гэтая вар'яцкая паэтызацыя крывавага мазаля! Даволі паэтызаваць мазоль! Час паэтызаваць рукі, якія націскаюць кнопкі механізмаў», — дык тут нельга не далучыцца да ўсхваляванага, грамадзянскага голасу пісьменніка, які адчуў подых эпохі. Наш час дае ўсё большыя магчымасці для духоўнага, інтэлектуальнага развіцця чалавека. Драматургі рашуча выступаюць супраць той катэгорыі гора-кіраўнікоў, якія не клапоцяцца аб працаўніку, не заўважаюць яго духоўных запатрабаванняў, а думаюць толькі аб ураджаі, надоях малака, мясе, свіннях і г. д. Нельга не пагадзіцца з героем А. Маўзона Тарасам: «Добра, калі карова для чалавека і свіння для чалавека. Калі ж наадварот пачынаецца, дык гэта ўжо нікуды не варта».

Выкрыць і тым самым вынесці на грамадскі суд усё, што аджыло ці аджывае, — такая адна з важнейшых задач літаратуры сацыялістычнагаа рэалізму.

Праўда сучаснасці раскрываецца ў сапраўдным творы драматургіі не інакш, як праз праўду, жыццёвасць, сацыяльную значнасць адлюстраваных у ім канфліктаў. Частае ўпамінанне (іншы раз і не зусім дарэчы) штучных спадарожнікаў зямлі, вымпелаў на Месяцы, касмічных палётаў і г. д., што шырока назіраецца ў сённяшніх п'есах, звычайна паказвае толькі час напісання п'есы, але наўрад ці паглыбляе разуменне чытачом і гледачом важнейшых пытанняў нашага сёння. Не знешнія атрыбуты сучаснасці, не адвольнае ўпляценне ў мову персанажаў «модных» слоў, а пранікненне ў глыбінныя працэсы жыцця, раскрыццё барацьбы, грамадскіх сіл, — толькі такі шлях вядзе да стварэння ёмістых характараў, да мастацкіх адкрыццяў.

Здавалася б, калі праўдзівы, жыццёвы канфлікт знойдзены, дык можна чакаць і напружанай драматычнай барацьбы, і выяўлення псіхалагічна багатых характараў. На справе ж знайсці значны, пераканальны канфлікт — гэ-

Наш сучаснік у жыцці і ў мастацтве

та азначае толькі напаткаць добрую магчымасць стварыць цікавую п'есу. А ператварэнне гэтай магчымасці ў рэальнасць залежыць у першую чаргу **ад мастацкага вырашэння,** ці інакш кажучы, ад **рэалізацыі** канфлікту. Наколькі правільна і ўмела растаўлены сілы, што пачалі барацьбу, наколькі мэтанакіраваная, дзейсная гэтая барацьба — вось з чым звязаны поспех ці няўдача драматурга.

У СВОЙ ЧАС А. Маўзона папракалі, што ў яго п'есах (за выключэннем «Канстанціна Заслонава») дзеянне грунтуецца на малажыццёвых канфліктах. Гэтага нельга сказаць пра новую п'есу драматурга «Калі ты чалавек» («Твой светлы шлях»), якая пастаўлена ў Мінску і Маскве. Лейтматыў п'есы — сцвярджэнне таго, што калгаснік, як і кожны савецкі чалавек, настолькі духоўна вырас, настолькі інтэлектуальна ўзбагаціўся, што імкнецца жыць не толькі заможна, але і прыгожа; адчуваючы сябе гаспадаром жыцця, ён уступае ў барацьбу з усімі, хто свядома ці несвядома стаіць на шляху да здзяйснення яго светлых мэт. Менавіта тут — канфліктная аснова п'есы.

У п'есе два галоўныя героі: студэнтка політэхнічнага інстытута Тацяна Паўловіч і аграном калгаса «Новы шлях» Антон Ганчар. Тацяна — носьбіт светлай ідэі, яна марыць аб культурным, духоўна багатым жыцці, увасабленнем якога з'яўляецца распрацаваны ёю праект перабудовы роднай вёскі. Ганчар — увесь у пазаўчарашнім дні, у клопатах аб задавальненні сваіх эгаістычных інтарэсаў. Жыццёвыя сцежкі Ганчара і Тацяны раней былі знітаваліся, але неўзабаве разышліся, каб больш ужо не злучацца — вельмі ж розныя яны людзі.

Нягледзячы на рад трапных штрыхоў у псіхалагічных партрэтах Тацяны і Ганчара, глыбокіх, мастацка пераканальных характараў у п'есе не атрымалася. У многім, відаць, таму, што героі часта ідуць па «абочыне» дзеяння п'есы, [illegible]

будаваць «вёску з фантанамі»; трэба спачатку яшчэ пабагацець, абжыцца, больш трывала стаць на ногі.

Паражэнне Тацяны, аднак, не было канчатковым, як здавалася ёй самой і шмат каму з сяброў. За справу энергічна, з усёй душой узяўся другі сакратар райкома партыі Надзейны. Гэта ён натхняў і падтрымліваў перадавых калгаснікаў з «Новага шляху»; гэта ён смела выступіў супраць першага сакратара райкома Каліны, старшыні калгаса Кашубы — людзей, што развучыліся марыць, што жывуць толькі бліжэйшымі клопатамі. Пераможа новае, мара Тацяны здзейсніцца — такая думка фіналу п'есы. Надзейны, які зусім выпадкова трапіў у «кола» дзеяння п'есы, стаў па волі аўтара тым асілкам, які зрушыў гэтае кола з месца і даў яму патрэбны ход. Надзейнаму ва ўсім дапамагаюць моладзь і перадавыя калгаснікі. А пасля, убачыўшы яго сілу і настойлівасць, добраахвотна саступаюць з дарогі і яго прынцыповыя праціўнікі — Каліна з Кашубам. І нават канчаткова пасаромлены на грамадскім судзе Ганчар, па сутнасці, гатовы стаць на бок Надзейнага.

Ускладаючы вялікую сэнсавую нагрузку на вобраз сакратара райкома Надзейнага, драматург, відавочна, меў на мэце мастацкі аргументаваць тую думку, што новае, толькі-толькі народжанае ў масах, падтрыманае партыяй, паступова, але няўхільна набывае неадольную сілу і перамагае. А. Маўзону шмат у чым удалося дасягнуць пастаўленай мэты. Аднак, хацеў ён таго ці не, атрымалася так, што Надзейны неяк непрыкметна засланіў сабой Тацяну і пачаў выконваць тыя функцыі, якія паводле логікі развіцця дзеяння, павінна была выконваць яна. Невыпадкова Тацяне, якая спачатку была душой маладых энтузіястаў, у трэцяй дзеі няма чаго рабіць, хіба толькі дбаць аб сваіх чыста асабістых інтарэсах ці, выконваючы аўтарскую волю, зрэдку сказаць «дзяжурную» рэпліку, як, напрыклад, пра наш вымпел на Месяцы. Не выпадкова таксама ў ходзе дзеяння ўсё больш і больш безаблічнымі робяцца маладыя героі твора — Янка, Кацярына, Марылька і інш.; яны, бадай, і з'яўляюцца на сцэне, каб толькі выказацца ў падтрымку Надзейнага і тым самым аслабіць пазіцыі Кашубы і Каліны.

Просталінейнасць у вырашэнні галоўнага канфлікту, слабасць псіхалагічнай абмалёўкі нават вядучых вобразаў, магчыма, адчуваў і сам аўтар. І ён «дыпламатычна» назваў твор драматычнай паэмай. Ды, нарэшце справа не ў аўтарскім вызначэнні жанра. Справа ў самім творы. А п'еса «Калі ты чалавек» з-за схематычнай рэалізацыі канфлікту шмат страціла ў мастацкай пераканальнасці вобразаў, у стройнасці сюжэтна-кампазіцыйнай будовы.

КАШТОЎНАЯ РЫСА уласціва А. Макаёнку як пісьменніку — у яго вельмі зоркае, праніклівае вока, у сучасным ён [illegible]

аб рэчах вельмі сур'ёзных, настойліва абараняючы новыя адносіны да працы, да грамадскай уласнасці, драматург тым не менш не можа стрымаць усмешкі, а то і шчырага раскацістага смеху, калі ўбачыць усю мізэрнасць патуг асобных людзей, што пры ўсёй сваёй настойлівасці ніяк не могуць утрымацца на старых пазіцыях. Яны сапраўды смешныя. Смешныя настолькі, што драматург лічыць за лепшае караць іх смехам «грубым», «салёным», ад чаго гэты смех становіцца яшчэ больш знішчальным, з'едлівым. На першы погляд, такі прыём барацьбы са старым прыносіць вельмі лёгкую перамогу новаму, «здымае» энергічнасць, напружанасць і драматызм дзеяння. У сапраўднасці ж барацьба нікольні не змякчаецца, толькі драматычны характар яе знешне маскіруецца «старасвецкімі халатамі» вадэвіля і фарса.

Нельга не смяяцца з калгасніка Лявона — ён, як і ўсе, «згодзен на камунізм», але не супраць украсці калгаснае сена для сваёй каро́ўкі. Ён чалавек па-свойму эрудзіраваны, можа пры выпадку сяго-таго і «вучонай» цытаткай здзівіць, і на класікаў марксізма спаслацца. Толькі ўся яго «вучонасць» накіравана на тое, каб абараніць сваю «свабоду, сваю эканамічную незалежнасць». І трэба прызнаць, што ён не толькі гаворыць, але і дзейнічае, шукае сабе саюзнікаў. Калі ж ён зразумеў (Лявон чалавек разумны і хітры), што ўсё ж будзе пераможаны, бо «адзін у полі не воін», дык без асаблівых хістанняў вырашыў, што «трэба змяніць нагу». Хоць у душы яшчэ застаўся ўсё тым жа Лявонам, які ціханька не аднойчы будзе шаптаць сваёй Красулі: «Эх, зазноба ты мая рагатая! Што махаеш хвастом? Га? можа і ты хочаш на калгасную ферму? Ды цябе там лёгка падманілі б... кукурузай... Не махай хвастом! Не сцёбай! Не павяду! Не магу! Як-ніяк, а што ні дзень, то свежая капейка звініць у кішэні. Ты ж у мяне — як чаканка звонкай манеты. Што так сумна глядзіш? Ну, жуй, мая фабрыка! Вырабляй гной. Бо які я гаспадар без гною? Без яго гарод — пустое месца. О-о! У Буйкевіча галава варыць... Ён ведае, з якога боку міну падкласці пад мой басціён. Не будзе ў двары каровы, дык сам папросіш забраць і гарод...»

Саюзнікам Лявона мог бы стаць адказны савецкі работнік Глуздакоў. Лявон і стараецца заручыцца яго падтрымкай, але паступова пераконваецца, што Глуздакоў сам ледзь трымаецца за сваё «адказнае крэсла». Гэты рана паспелы пенсіянер шукае толькі спакою, каб як адгарадзіцца ад усяго белага свету. «Ідзіце сабе ў камунізм, толькі ціха, мірна, спакойна»,—раіць ён калгаснікам. Ствараючы вобраз Глуздакова і яго падручнага Цесакова, драматург свядома ідзе па лініі шаржыравання, адкрыта выказваючы свае антыпатыі да падобных тыпаў.

Лявону супрацьстаіць у п'есе дружная сям'я калгаснікаў і іх кіраўнікоў, з ім змагаюцца нават жонка і дачка. Праўда, не ўсе станоўчыя персанажы абмаляваны аднолькава ярка, каларытна. Але ва ўсіх іх выяўлена такая рыса, як глыбокая пераканананасць у вялікай праўдзе камунізма. Яны адчува- [illegible]

(Працяг на 2-й стар.)

Адвяргаючы класавую мараль эксплуататараў, камуністы проціпастаўляюць скажоным эгаістычным поглядам і норавам старога свету камуністычную мараль—самую справядлівую і высакародную мараль, якая выражае інтарэсы і ідэалы ўсяго працоўнага чалавецтва.

З ПРАЕКТА ПРАГРАМЫ КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ САВЕЦКАГА САЮЗА

ПРАЎДА КАНФЛІКТАЎ — У ПРАЎДЗЕ ЖЫЦЦЯ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

жывучае. Лявон не мог быць выключэннем нават і ў самым перадавым калгасе. І ўсё ж мы лічым, што асаблівых папрокаў аўтар «Лявоніхі на арбіце» не заслугоўвае. Па-першае, жыццёвая верагоднасць у мастацкім творы дасягаецца не колькасцю персанажаў, а глыбінёй раскрыцця іх характараў, паказам сацыяльнай значнасці той з'явы, якая выносіцца пісьменнікам на суд чытача і гледача. Па-другое, у камедыях, накшталт «Лявоніхі на арбіце», дзе адмоўнае паўстае ў канцэнтравана камічным выглядзе, са знарокавым акцэнтам на камізм вонкавы, больш мэтазгодна весці прыцэльны агонь крытыкі, калі можна так сказаць, па апорных пунктах праціўніка, чым распыляць сілу смеху па ўсяму фронту.

Драматурга, нам здаецца, варта больш сур'ёзна папракнуць у іншым. Як ён ні стараўся, а ўсё ж не здолеў сабраць і звязаць у адзін моцны вузел усе сюжэтныя ніткі і нітачкі п'есы. Крыху штучна ўведзены ў камедыю Глуздакоў з Цесаковым. І напэўна таму яны амаль не ўплываюць на ход дзеяння, хоць і займаюць даволі салідную плошчу ў п'есе. Не знайшла сабе адпаведнага дзеяння ў творы і Лявоніха. Праўда, драматург усё ж вывеў яе «на арбіту», вылучыўшы дэпутатам райсавета, аднак вылучэнне гэтае — чыста механічнае, без уліку мэтанакіраванасці ў развіцці дзеяння і логікі развіцця характару. Вобраз Лушкі — яна ж Лявоніха — унутрана нейкі раздвоены, пазбаўлены той цэльнасці, якая так відавочна ў характарах калгаснага вартаўніка Максіма ці заатэхніка Міколы.

Хібы сюжэтна-кампазіцыйнага парадку пэўным чынам адбіліся на інтэнсіўнасці і мэтанакіраванасці дзеяння, а значыць — і на глыбіні распрацоўкі галоўнага канфлікту камедыі, а таксама характараў паасобных удзельнікаў гэтага канфлікту.

У П'ЕСЕ «Выгнанне блудніцы» («Полымя» № 3, 1961) І. Шамякін убачыў сённяшнюю вёску на крутым уздыме, ва ўпэўненым руху наперад, да вяршынь заможнасці і культуры. Пра слаўных працаўнікоў вёскі, такіх, як даярка Галя, яе маці Дар'я, настаўнік і паэт Гаворка, ён піша натхнёна, пафасна. П'еса па сутнасці і ёсць услаўленне чалавека-творцы, чалавека светлай душы, яснага розуму, глыбокіх пачуццяў. Толькі такому чалавеку, сцвярджае драматург усёй п'есай, адчынены дзверы ў камуністычнае заўтра. Вось чаму ён не можа быць абыякавым да праяў мяшчанства, вузка спажывецкага падыходу да жыцця пэўнай катэгорыі людзей. Сутыкненне дзвюх маралей — здаровай, чыстай, савецкай і прагнілай, ад якой тхне буржуазным індывідуалізмам і мяшчанскім прыстасавальніцтвам, — вось рэальная глеба галоўнага канфлікту драмы.

Не так даўна на старонках газеты «Літаратура і мастацтва» (4 ліпеня гг.) крытык Д. Бугаёў у артыкуле «Паэзія душы чалавека» вёў даволі грунтоўную і сур'ёзную размову пра п'есу І. Шамякіна і пра спектакль па ёй Тэатра імя Я. Коласа. Каб пазбегнуць паўтарэнняў, мы не будзем спыняцца на характарыстыцы галоўных персанажаў, на падрабязным вызначэнні праблематыкі твора. Затрымаем увагу толькі на адным, як нам здаецца, самым галоўным палажэнні, высунутым Д. Бугаёвым. Гутарка ідзе менавіта аб вырашэнні драматургам галоўнага канфлікту — аб тым цэнтральным стрыжні, на якім трымаецца сюжэт драмы, які штурхае да раскрыцця і самавыяўлення характары дзеючых асоб. Падкрэсліўшы той момант, што ў «Выгнанні блудніцы» І. Шамякін «дае магчымасць і станоўчым, і адмоўным персанажам рабіць так, як гэтага вымагаюць іх характары і канкрэтныя абставіны дзеяння», крытык робіць наступны вывад: «**Адсюль вастрыня і рэзкасць сутыкнення**, праўда пачуццяў і паводзін, **напружанасць і зацятасць барацьбы**, выразнасць і невыдуманая «сапраўднасць» асноўнага канфлікту» (падкрэслена мною.— **М. Я.**).

Перш за ўсё ўзнікае пытанне: ці дае прыведзеная вышэй пасылка падставу для такога шырокага, абагульненага заключэння? Даводзіцца ўсумніцца. Бо справа першнаперш у саміх характарах, у іх сутнасці і змесце, а пасля ўжо ў тым, як яны ў пэўных абставінах выяўляюцца. Але гэта — між іншым.

Галоўнае пытанне ў тым, ці сапраўды ў «Выгнанні блудніцы» вельмі абвостраныя і рэзкія сутыкненні, ці пастаянна адчуваецца ў п'есе напружанасць і зацятасць барацьбы. Інакш кажучы — ці ў такім энергічна-драматычным плане, як катэгарычна сцвярджае Д. Бугаёў, рэалізуецца ў п'есе канфлікт? Мы не падзяляем думкі крытыка.

Сапраўды напружаная, а тым больш «зацятая» драматычная барацьба разгараецца ў мастацкім творы тады, калі ў канфлікт уступаюць моцныя ідэйныя праціўнікі, калі сутыкненне паміж імі пачынаецца з-за прынцыповых, кардынальных пытанняў. Выкладчыца музыкі Яўгенія Любаміраўна Цаглінская ў тых умовах, у якіх яна пачала барацьбу за сваё маленькае мяшчанскае шчасце, адразу ж адчувае сябе «не ў сваёй талерцы», не мае пад нагамі цвёрдага грунту. Яна сама добра разумее, што яе філасофія жыцця арганічна непрыймальная ў тым дружным калектыве, куды выпадкова занёс яе вецер лёсу. Усяляк маскіруючыся, «блудніца» галоўную стаўку робіць на свой адзіны «козыр» — на выставачную прыгажосць. Такой «зброяй» напэўна, можна на нейкі час закруціць галаву не надта багатаму на жыццёвы вопыт хлопцу ці мужчыне (хоць бы таму ж Яснікаву), але нельга заваяваць канчаткова яго розум і сэрца — за знешняй прыгожасцю ён абавязкова (і досыць хутка) разгледзіць духоўную беднасць і мяшчанскую абмежаванасць. Згадзіцеся, што перамога «спажывецкай душы» нават на інтымным фронце не можа быць даўгавечнай. Прыемнасцей і непрыемнасцей нарабіць людзям Яўгенія Любаміраўна можа заўсёды, але каб стаць небяспечным драпежнікам, ёй патрэбны спрыяльныя ўмовы. Пры тых жа абставінах, у якіх працякае дзеянне драмы І. Шамякіна, — гэта «грызун» і прытым у адным экземпляры. Змагацца з Цаглінскай — не такая ўжо і цяжкая рэч. Варта толькі пранікліваму Гаворку ледзьледзь прыўзняць заслону над душой Яўгеніі Любаміраўны, варта ў час спрэчкі з яе вуснаў сарвацца пары «шчырых рэплік» — і нават Яснікаў паспешліва пакідае «музыкантку». Цаглінскай нічога іншага не застаецца, як ні з чым вярнуцца ў бацькаў дом. І дарэмна пісьменнік, дзеля грамадскага асуджэння, арганізаваў у п'есе дэманстрацыю пратэсту супраць фактычна ўжо выгнанай «блудніцы». Дарэчы, прыблізна такую ж думку выказвае і Д. Бугаёў, калі, быццам забыўшыся, што гаварыў двума абзацамі вышэй аб «зацятасці» барацьбы ў п'есе, піша: «Гэтая шырокая ўнутраная тэма (неабходнасць барацьбы савецкіх людзей з прыстасаванцамі да жыцця, з мяшчанска-спажывецкім падыходам да яго. — **М. Я.**), мусіць, атрымала б яснейшае гучанне і большы рэзананс, калі б пісьменнік узяў больш значны і больш небяспечны для грамадства аб'ект выкрыцця. «Блудніца» ж, пры ўсёй удачы гэтага вобраза, параўнальна дробная і не такая ўжо небяспечная драпежніца. Ды і выкрыць і абясшкодзіць яе не так і цяжка».

Значыць, асноўная слабасць п'есы «Выгнанне блудніцы» якраз у неглыбокім вырашэнні галоўнага канфлікту. Драме нестае шырыні мастацкага абагульнення, бо барацьба новага са старым паказваецца нейкай здробненай, «лакальнай», а тое грамадскае зло, якое ў сапраўднасці мае яшчэ немалую сілу і супраць якога выступіў пісьменік, выглядае надта ж мізэрным і не вельмі небяспечным. Не дзіўна, што большасць герояў п'есы гаворыць аб усім чыста, займаецца самымі рознымі справамі, толькі не вайной з «блудніцай». Справіцца з ёю пад сілу і аднаму Гаворку, які з цяжкасцю выпісаў яе ў вёску і без асаблівай цяжкасці спісаў з калгаснага «забеспячэння».

У драме І. Шамякін добра перадаў бадзёры, жыццярадасны настрой сённяшняй калгаснай вёскі, хораша расказаў аб веліччы, духоўным багацці, высакародных парывах простага чалавека-працаўніка. І шкада, што пісьменніку не ўдалося зрабіць п'есу «Выгнанне блудніцы» сапраўды драматургічным творам, падпарадкаваць усе кампаненты драмы адной мэце — узмацненню актыўнасці і напружанасці дзеяння, раскрыццю ўсёй значнасці і важкасці асноўнага канфлікту.

СЕННЯШНІ і заўтрашні дзень вёскі, сутыкненне разнародных поглядаў, прынцыпаў, маральных катэгорый, якое асабліва яскрава акрэслілася ў перыяд надзвычай інтэнсіўнага развіцця і небывалага ўзлёту нашай сельскай гаспадаркі,— вось тая глеба, якая жывіць канфлікты новых п'ес і А. Макаёнка, і І. Шамякіна, і А. Маўзона. Драма ж Пятра Васілеўскага «Любоў, Надзея, Вера...» («Полымя» № 6, 1961) грунтуецца на «індустрыяльным» матэрыяле, на сутыкненні грамадскіх і асабістых інтарэсаў будаўнікоў хімічнага камбіната. Тым не менш і гэтая п'еса па агульнай мэтанакіраванасці, па настрою сугучная п'есам А. Макаёнка і І. Шамякіна, бо драматург увесь час адчувае ясную перспектыву заўтрашняга, бо ён змагаецца за чалавека цэльнага, гарманічнага, інтэлектуальна ўзбагачанага.

«Шчасце... А ведаеш, што ў наш век трэба для сапраўднага чалавечага шчасця? Любіць, спадзявацца і верыць. Любіць Радзіму, нашых людзей, іх добрыя справы. Спадзявацца на лепшае заўтра і, нарэшце, верыць у жыццё!» — гэтая думка, выказаная адным з герояў п'есы, праходзіць праз увесь твор, цэментуе яго, прасвечваецца праз кожны вобраз. Толькі людзі з гарачым сэрцам, з чыстым сумленнем, з верай у чалавека, з высокім грамадзянскім абавязкам, толькі такія людзі, сцвярджае драматург, здольныя адчуць усю глыбіню сапраўднага шчасця. А пра шчасце мараць, шчасця дабіваюцца ўсе героі п'есы. Вера Каляда, нядаўняя навучэнка фабрычна-заводскага вучылішча, цяпер удзельніца будаўніцтва камбіната, у калектыве, у стваральнай працы адчула вялікі сэнс жыцця. «Я — работніца, і ў гэтым мая гордасць», — гаворыць яна. Гордая працай рук сваіх, заўсёды ўпэўненая ў сваіх сілах, Вера знаходзіць і сваё асабістае шчасце, хоць ішла яна да яго пакручастай сцяжынкай, хоць яно не раз азмрочвалася і нават на нейкі час знікала. А вось студэнтка Люба Корань увесь сэнс жыцця, усю неабдымнасць шчасця бачыла толькі ў каханні, у магчымасці знаходзіцца поруч з любімым чалавекам— для яе не існуе іншых людзей, акрамя Сяргея Зорына, для яе няма іншага занятку, як марыць з ім удваіх аб прыгажосці і шчасці кахання. Але на павер аказалася, што шчасце не можа надоўга пасяліцца ў маленькім пакойчыку з вечна зачыненымі вокнамі. Яму патрэбны шырокае раздолле, свежае паветра, творчая грамадская атмасфера.

Ідучы жыццёвымі шляхамі-дарогамі сваіх герояў, П. Васілеўскі даволі пераканальна абгрунтоўвае думку, што і ў наш час — час вялікіх здзяйсненняў і грандыёзных перспектыў — ёсць месца трывогам і сумненням, пакутам і няшчасцям, аднак яны пераадольваюцца, перамагаюцца, і чалавек у згуртаваным творчым калектыве шчасліва крочыць у заўтрашні дзень.

«Вечны» канфлікт паміж аджылым і новым вырашаецца драматургам пераважна ў этычна-маральнай сферы, але — па-сучаснаму, з пазіцый сацыялістычнага гуманізму. П. Васілеўскі канцэнтруе ўвагу на тым, як у штодзённым жыцці і побыце выкоўваюцца і загартоўваюцца характары людзей, якім выпала шчасце быць стваральнікамі камуністычнай явы.

Драму «Любоў, Надзея, Вера...», відавочна, можна лічыць творчай удачай П. Васілеўскага. Але яна значна выйграла б, калі б, як адзначалася ў крытыцы (гл. артыкул А. Семяновіча «П'еса выклікае роздум», «Літаратура і мастацтва» ад 11 ліпеня 1961), драматургам была дадзена больш глыбокая матывіроўка ўчынкаў і паводзін персанажаў, асабліва станоўчых, г. зн. калі б канфлікты рэалізаваліся ў большай ступені за кошт унутранага дзеяння, філасофскага і псіхалагічнага планаў.

Дзеля справядлівасці адзначым, што ў п'есе прысутнічае філасофскі план — пісьменнік не аднойчы задумваецца над сэнсам жыцця, над сутнасцю такіх этычных катэгорый, як шчасце, дружба, каханне, абавязак. Аднак роздум гэты часта пазбаўлен належнай глыбіні ці носіць даволі абстрактны характар. Чаму ж так атрымалася? Прычын, на нашу думку, некалькі.

Па-першае, драматург не ў поўнай меры здолеў, хоць і шчыра жадаў, паказаць чалавека ў дыялектычным адзінстве, як яркую індывідуальнасць і адначасова як члена калектыву. Развіццё «вытворчых» і «асабістых» канфліктаў у п'есе ідзе нярэдка само па сабе, паралельна, без узаемадзеяння паміж імі. І таму абставіны, у якіх дзейнічаюць героі, здаровая атмасфера вялікай будоўлі вельмі ж мала ўплываюць на асабісты лёс многіх герояў, а значыць — і асэнсаванне маральна-этычных праблем іншы раз адбываецца не на трывалым грунце рэальнасці, а ў сферы абстракцый.

Па-другое, сама задума драмы, як нам здаецца, крыху схематычная. Драматургу загадзя зразумела, па якім шляху, якой хадой і з якой хуткасцю павінны рухацца яго героі. І ён не дазваляе героям ні збочыць хоць на крок з выбранай дарогі, ні азірнуцца, ні спатыкнуцца, ні запаволіць хаду, бо баіцца, што ў такім разе чытач, чаго добрага, не да канца ўсвядоміць ідэю «любіць, спадзявацца, верыць» (і ў шырокім грамадскім сэнсе, і ў больш вузкім, асабістым). А гэта якраз і вядзе да прадвызначанасці развіцця дзеяння і вырашэння канфліктаў.

Па-трэцяе, дзеянне драмы, па сутнасці, не мае сваёй «перадгісторыі», а многія героі — сваёй жыццёвай біяграфіі. І ў выніку — драматургу надзвычай цяжка абгрунтаваць, чаму той ці іншы персанаж думае і дзейнічае так, а не інакш, чаму ўзнікла тая ці іншая калізія, чаму выкрываюцца супярэчнасці там, дзе іх, здавалася б, не павінна быць.

ПРЫГЛЯДАЮЧЫСЯ да п'ес беларускіх драматургаў, што ўзбагацілі ў апошні час нацыянальны рэпертуар нашых тэатраў, нельга не заўважыць адной радаснай з'явы: добрага імкнення пісьменнікаў жыццёва праўдзіва вырашаць значныя канфлікты — тыя рэальныя супярэчнасці, якія маюць месца ў грамадскім і асабістым жыцці будаўнікоў камунізма. Драматургі адчуваюць сябе не сузіральнікамі, не рэгістратарамі жыццёвых з'яў, яны знаходзяцца ў перадавых шэрагах барацьбітоў за чалавека вышэйшага, камуністычнага грамадства. Адсюль, відавочна, і ідзе іх непрымірымасць да ўсяго, што так ці інакш перашкаджае ўсенароднаму руху наперад.

Слабасці п'ес, як было бачна, вынікаюць у цэлым не з таго, што ў аснову твораў пакладзены надуманыя ці неістотныя канфлікты; яны тлумачацца іншымі прычынамі. Адна з важнейшых, напэўна, як кажуць, «тэхнічная». Не ўсе драматургі пакуль што глыбока засвоілі «тэхналогію» самага складанага жанра літаратуры. А памылкі «тэхнічнага» характару, як вядома, самым непасрэдным чынам адчуваюцца ва ўвасабленні ўсёй задумы. Аднак сказаць, што слабасці сучаснай беларускай драматургіі тлумачацца толькі недахопамі чыста драматычнага майстэрства — значыць, сказаць не ўсю праўду.

Думаецца, ад беларускіх драматургаў мы маем права патрабаваць большай творчай смеласці. Гэта ж факт, што пра будучыню вёскі, пра яе перспектывы і А. Макаёнак, і А. Маўзон, і І. Шамякін пішуць, абапіраючыся на матэрыял, які даюць перадавыя калгасы-маякі. У гэтым, бясспрэчна, няма нічога заганнага: лепшыя калгасы даюць магчымасць больш канкрэтна і пераканаўча весці гутарку аб паступовым пранікненні ў вёску камуністычных адносін да жыцця, камуністычных норм паводзін. Але ж не варта забываць, што і ў сярэднім, і ў адсталым калгасе людзі імкнуцца дыхаць паветрам камуністычнай будучыні. Зразумела, што гаварыць, скажам, аб пераадоленні дробнаўласніцкіх перажыткаў ці аб клопатах пра духоўныя патрэбы чалавека, грунтуючыся на матэрыяле з жыцця эканамічна слабых гаспадарак, куды цяжэй, чым наглядаючы за справамі перадавых. Ці не таму ў нашых п'есах так не шанцуе людзям з адсталых калгасаў? Ці не ёсць гэта сведчанне няўмення нашых драматургаў ставіць самыя надзённыя праблемы на самым складаным жыццёвым матэрыяле?!

Кожны пісьменнік — гэта своеасаблівы філосаф. Яго твор толькі тады стане этапным у літаратуры, калі ў ім праз мастацкія вобразы выкрышталізуецца філасофія эпохі, глыбока выявіцца роздум перадавых сіл грамадства над сучаснасцю і будучыняй. Не замоўчваючы пэўных поспехаў беларускай драматургіі, усё ж такі патрэбна прызнаць, што ёй якраз і нестае **філасофскага** асэнсавання карэнных праблем сучаснасці, шырыні погляду на рэчаіснасць, глыбіні пранікнення ў псіхалогію будаўніка і творцы камунізма. Пастаўленыя ў п'есах важныя і актуальныя пытанні нашага сягонняшняга жыцця, як мы мелі магчымасць пераканацца, рэдка знаходзяць яшчэ сапраўды глыбокае паўнакроўнае мастацкае вырашэнне.

Прыемна, аднак, тое, што беларускія драматургі ўсё смялей ставяць у сваіх п'есах жыццёва важныя праблемы, усё актыўней умешваюцца ў жыццё, усё настойлівей імкнуцца стварыць праўдзівы шматгранны вобраз нашага гераічнага сучасніка. І ў гэтым — зарука таго, што наша драматургія ўзбагаціцца творамі глыбокіх думак і вялікіх пачуццяў.

М. ЯРОШ.

ПА СЛЯДАХ АДНОЙ ФАТАГРАФІІ

У газеце «Літаратура і мастацтва» № 65 быў змешчаны фотаздымак. Кароткі подпіс гаварыў: «М. І. Калінін гутарыць з беларускімі сялянамі. Верасень. 1919 г.» У беларускім архіве кіна-фотафонадакументаў, дзе захоўваўся рэдкі здымак, нічога не маглі дадаць да гэтага подпісу. Тое, што М. І. Калінін быў у Беларусі ў верасні 1919 года, агульнавядома. Захаваліся дакументы, якія расказваюць пра сустрэчы Міхаіла Іванавіча з сялянамі Міншчыны. Калінін заклікаў сялян абараняць маладую савецкую рэспубліку ад інтэрвентаў. Але ў якой вёсцы быў зроблены фотаздымак? Можа, жывыя яшчэ людзі, якіх зняў невядомы фатограф у час гутаркі з Калініным? Хто яны? На ўсе гэтыя пытанні адказаць было немагчыма.

Але праз некалькі дзён пасля таго, як газета надрукавала здымак, адзін з былых жыхароў вёскі Сенніца (калгас імя Гастэлы) Мінскага раёна паведаміў рэдакцыі па тэлефоне, што здымак зроблены ў гэтай вёсцы, а побач з Міхаілам Іванавічам стаяць жыхары гэтай вёскі.

Не верыць тэлефоннаму званку не было ніякіх падстаў — М. І. Калінін быў у Сенніцы і выступаў там на мітынгу. Супрацоўнік рэдакцыі выехаў у вёску. Першая, хто пазнаёмілася са здымкам, была 60-гадовая Алена Ланеўская.

— Так, — пацвердзіла яна, — Міхаіл Іванавіч быў у Сенніцы. Я памятаю... Але нікога не пазнаю. Трэба зайсці да Надзеі Ілюкевіч, можа, яна ведае.

Зайшлі да Ілюкевіч. Жанчына многа чула пра тое, як прыехаў Калінін у вёску, але сама жыве ў Сенніцы з 1921 года і таму нічога расказаць не можа. Ілюкевіч параіла сустрэцца са старой калгасніцай Антанінай Сцяпанаўнай Ланеўскай.

Антаніна Сцяпанаўна таксама памятае прыезд усесаюзнага старасты. Але на здымку нікога не пазнае. Праўда, углядаючыся ў аднаго селяніна, выказала думку, што з правага боку ад Міхаіла Іванавіча ў вялікай калматай шапцы — Пятрусь Жыгалка. Толькі жыў гэты чалавек не ў Сенніцы, а ў суседняй вёсцы. І зноў такі — гэта адны меркаванні. Можа, на здымку не ён — прайшло 42 гады. Ланеўская параіла пагутарыць з яе сваяком Міколам Садоўскім. Заходзім да яго. Садоўскі доўга ўглядаецца ў фотаздымак, потым расказвае:

— Я быў на гэтым мітынгу. Памятаю. Калінін прыязджаў у верасні. Да вёскі набліжаўся фронт — наступалі белапалякі. Становішча было цяжкае. Памятаю яшчэ, што многа сялян пайшлі ў гэты дзень у Чырвоную Армію... Што датычыць здымка, здаецца, першы злева — Раман Бортнік. Ён таксама пайшоў чырвонаармейцам...

Мікола Садоўскі параіў адшукаць былога жыхара Сенніцы Аркадзя Канстанціновіча, які працуе ў Мінску на заводзе імя Мяснікова.

Аркадзю Сямёнавічу пайшоў сёмы дзесятак, але ён добра памятае ўсё, што адбывалася амаль паўстагоддзя назад.

— Так, — задуменна гаворыць Канстанціновіч, разглядаючы фотаздымак. — Гэта Раман Бортнік. Ён загінуў на фронце. А гэта — Жыгалка з вёскі Калядзічы... Астатніх не памятаю. І не дзіва, на мітынг сабралася, можа, тры тысячы сялян з навакольных вёсак. Былі з Шчытомірыч, Канючыц, Мачулішчаў, Скарыніч.

Мы разгаварыліся. Аркадзь Сямёнавіч расказаў многа цікавага з гісторыі Сенніцы. Да Кастрычніцкай рэвалюцыі гэта была вёска, падобная да многіх беларускіх вёсак. На шаснаццаць навакольных паселішчаў — адна пачатковая школа на 40 месц, ну, і, зразумела, карчма і царква. Кастрычнік сяляне сустрэлі з радасцю і ў першыя гады стварылі партыйную ячэйку. Да гэтага часу памятаюць першага сакратара ячэйкі Аркадзя Карпіловіча.

Прыезд М. І. Калініна ў Сенніцу быў вялікай падзеяй для сялян вёскі. На мітынгу Міхаіл Іванавіч выступіў з прамовай. Ён гаварыў пра светлую будучыню беларускага краю, пра новае жыццё вёскі. Пасля мітынгу Калінін размаўляў з сялянамі, адказваў на шматлікія пытанні.

Цікава склаўся далейшы лёс Аркадзя Канстанціновіча. Хутка пасля гутаркі з Калініным Канстанціновіч стаў чырвонаармейцам. Ён абараняў краіну ад іншаземных захопнікаў. У 1924 годзе Аркадзь Сямёнавіч зноў сустрэўся з Міхаілам Іванавічам на VI з'ездзе Саветаў БССР. Тады Канстанціновіч стаяў у ганаровай варце з'езда.

Непазнавальным стала жыццё Сенніцы. У кожным доме — электрычнасць, радыё. Ёсць тэлевізары. У вёсцы працуюць тры магазіны, паштовае аддзяленне. Быццам не выпадкова атрымалася, што на тым месцы, дзе стаяла трыбуна, з якой выступаў М. І. Калінін, цяпер узвышаецца вялікі двухпавярховы будынак школы-дзесяцігодкі...

Такая гісторыя фотаздымка, які доўгі час лічыўся малавядомым.

Прывітанне светламу дню

У зборнік «Прывітанне» Арона Юдальсона ўвайшло ўсё лепшае з яго літаратурнай спадчыны. Хаця гэтая спадчына невялікая, бо паэт пражыў кароткае жыццё, але па ёй мы можам меркаваць аб самім аўтары як аб чалавеку, для якога творчасць была высокім грамадзянскім абавязкам.

Свае першыя вершы Арон Юдальсон напісаў у буржуазнай Латвіі. У іх выказаны адносіны да навакольнай рэчаіснасці, паказана цяжкое, паднявольнае жыццё працоўных у буржуазным грамадстве. Паэту ненавісны капіталістычны лад, які прыгнятаў чалавека маральна і фізічна. Паэт хоча, каб людзі пазбавіліся яго. Але як? Гэтае пытанне заўсёды стаяла перад паэтам, але не адразу знайшоў ён на яго правільны адказ. Яскравае сведчанне таму — яго вершы, аб'яднаныя пад агульнай назвай «Блуканні». Так, у вершы «Не знаю, што заўтра...» чытаем:

Не знаю, што заўтра мне доля
рыхтуе:
Ці будзе пакутны, ці светлы
мой лёс?
Усцелюць каменні сцяжынку
крутую,
Ці словы для радаснай песні
знайду я,
Ці ў роспачы ўвесь захлынуся
ад слёз?

Паэт стаіць на раздарожжы, «паміж небам і зямлёй павіс», як ён гаворыць аб самім сабе. Ён не ведае, куды падацца ў пошуках праўды, справядлівасці:

Як прагну вырвацца са змроку,
Пакінуць край жуды!
Але куды?
Хоць свет шырокі —
Куды, куды?

(«Куды?»).

Толькі пазней у вершах Арона Юдальсона пачынае акрэслівацца шлях, на якім народ здабудзе шчасце і волю. Гэты шлях — барацьба з прыгнятальнікамі, настойлівая, упартая барацьба не на жыццё, а на смерць. Паэт заяўляе: «На ўсё я гатовы! Іду...», бо да яго слыху ўжо даносіцца голас змагара, які

Грыміць, як водгулле ў гарах:
— Хай згіне дзень!
— Хай згіне дзень!
— Хай згіне, згіне, згіне
Дзень нядолі і прыгнёту,
Дзень скарынкі хлеба з потам,
Дзень праданага сумлення,
Дзень вар'яцкага вярчэння!..

Ён пачынае бачыць, як на Усходзе

Новы дзень ірдзее —
Дзень свабоды і надзеі.
Ён са сталі адкаваны,
Сілай мас завяваны,
Сілай мас адфармаваны —
Наш дзень!

(«Новая вечная зара»).

І гэты «дзень свабоды і надзеі» настаў для паэта ў 1928 г., калі ён прыехаў у Савецкі Саюз — краіну, пра якую марыў яшчэ яго прадзед, «дзе людзі ўсе жывуць сям'ёй адзінай». Ступіўшы на савецкую зямлю, ён адразу адчуў сябе новым чалавекам.

Ад Вільні да Мінска —
зусім недалёка.
Ды ў момант адчуеш:
эпоха другая.
Там вежы турэмныя
Дрэмлюць у змроку,
А ў Мінску —
жыццё маладое шугае,—

гаворыць паэт у паэме «Негарэлае».

Для паэта Савецкі Саюз становіцца родным домам. Ён з радасцю заяўляе, што

Няма другой такой краіны
ў свеце,
Дзе мара явай робіцца штодня...

(«Мой дом — Савецкая Краіна»).

У вершах гэтага перыяду Арон Юдальсон адлюстроўвае радаснае і шчаслівае жыццё савецкіх людзей, сацыялістычнае будаўніцтва, славіць калгасную вёску, вітае савецкіх юнакоў і дзяўчат, гэтае «новае дужае племя», актыўных будаўнікоў свабоднай краіны. Для яго становіцца блізкім не толькі савецкі чалавек, але і само слова «таварыш», якое паэт вымаўляе з асаблівым замілаваннем. Яму роднай і дарагой стала Камуністычная партыя, пад кіраўніцтвам якой народы былой царскай імперыі здабылі сабе свабоду. Звяртаючыся да партыі, паэт ад шчырага сэрца гаворыць:

Ты даражэй за матулю.
Ты парадніла ўсіх нас
І замацавала, як сталь.
Дужыя крылы
сыны твае,
Быццам арлы, разгарнулі.
Ім для палёту адкрыла
Ты неаглядную даль.

(«Прывітанне»).

У гэтай радасці, у шчасці, якія прыйшлі да паэта, ён не забывае сваіх сяброў — працоўных людзей, якім яшчэ даводзіцца жыць у няволі. Ён верыць, што прыйдзе неўзабаве той час, калі і яны здабудуць сабе свабоду.

Хаця ў некаторых вершах, уключаных у зборнік «Прывітанне», Арон Юдальсон і не ўзняўся да шырокіх мастацкіх абагульненняў, а многія радкі паэта гучаць часам наіўна і слабаватыя ў мастацкіх адносінах, але, безумоўна, яны напісаны ад шчырага сэрца, ідуць з глыбіні душы, прасякнуты глыбокім грамадзянскім пачуццём, прыцягваюць увагу чытача бадзёрасцю тону, жыццярадасным настроем. Лірыка паэта заўсёды была грамадзянскай. Гэта робіць вершы паэта сугучнымі нашаму дню.

М. БАЗАРЭВІЧ.

Сярод кніг

Тапаніміка Беларусі

На тэрыторыі БССР каля 25 тысяч населеных пунктаў, 870 рэк, каля 900 азёр. Паходжанне іх назваў вывучана недастаткова. Спецыяльных прац, прысвечаных тапаніміцы Беларусі, няма. Гэты прабел у некаторай ступені ліквідуе кніга В. А. Жучкевіча «Паходжанне геаграфічных назваў Беларусі», якая нядаўна выйшла ў свет.

Вывучэнне геаграфічных назваў дае важны матэрыял для гісторыка і лінгвіста. Шмат якія з іх з'яўляюцца своеасаблівымі помнікамі, па якіх можна вывучаць мінулае народа, яго побыт, мову, культуру, гістарычныя падзеі. Часта сустракаюцца сёлы Залессе, Дуброва, Ліпнікі там, дзе даўно няма лясоў. Такія назвы, як Гута, Паташня, Тартак дайшлі да нашых дзён, хаця ў вёсках, якія іх носяць, даўно няма ні паташняў, ні гут, ні тартакоў.

Пры вывучэнні тапанімічных назваў узнікаюць вялікія цяжкасці. Шмат якія назвы паходзяць ад старажытнаславянскіх кораняў слоў, сэнс якіх ужо забыты, а іншыя — ад кораняў слоў літоўскага, латышскага і татарскага паходжання, значэнне якіх можна зразумець толькі на падставе ўважлівага лінгвістычнага даследавання. Некаторыя назвы за доўгі час бытавання настолькі змяніліся, што цяпер нельга ўстанавіць іх першапачатковы сэнс.

З назваў 870 рэк і невялікіх рачулак, якія працякаюць на тэрыторыі Беларусі, можна выказаць больш-менш пэўнае меркаванне аб паходжанні толькі 204.

У розныя гістарычныя эпохі адзін і той жа геаграфічны аб'ект можа мець розную назву. Гэта адбываецца не толькі па прычыне афіцыйных і народных перайменаванняў, а таксама пад уплывам памылак, дапушчаных складальнікамі карт і даведнікаў. Нярэдка здаралася так, што скажоная назва з тапаграфічнай карты пераходзіла ў дакументы і ў вусную мову. Так менавіта і адбылося з назвай чыгуначнай станцыі «Стёпянка», што каля Мінска. Літара «т» замест «л» у гэтым слове ўпершыню з'явілася ў дзевятым томе «России» Сямёнава-Цяншанскага (1905 г.). У гэтым выданні дапушчана звычайная друкарская памылка, перанесеная, магчыма, з тапаграфічнай карты. Яна перайшла ў назву чыгуначнай станцыі, нягледзячы на тое, што рэчка каля станцыі носіць назву Слепня, а вёска—Сляпянка.

Недалёка ад Парыч ёсць вёска Патонцы, назва якой паходзіць ад слова «пагоны», г. зн. сцежкі-дарожкі, лясныя або палявыя, па якіх жывёла ідзе на пашу. Жыхары вёскі называюць сябе пагонцамі. А ў афіцыйных дакументах, на картах і ў даведніках назва вёскі пішацца «Паганцы». Яўная памылка! Але ж яна афіцыйна ўзаконена.

Прыведзеныя прыклады сведчаць аб тым, што да вывучэння тапанімічнага матэрыялу патрэбна падыходзіць крытычна.

Найбольш поўна ў кнізе падаецца тапаніміка населеных пунктаў. Зыходзячы з прыродных умоў, эканамічных з'яў і іншых фактараў, аўтар дзеліць назвы сёл і гарадоў на дзесяць тыпаў, якія ў сваю чаргу дзеляцца на падтыпы. У кожным раздзеле прыводзіцца багаты фактычны матэрыял.

Да другога тыпу, напрыклад, аднесены назвы, якія адлюстроўваюць эканамічныя з'явы і маюць цікавасць для вывучэння некаторых пытанняў гісторыі народнай гаспадаркі, эканамічнай геаграфіі, гісторыі і г. д. Шматлікія назвы сведчаць аб занятках насельніцтва і яго вытворчых навыках (Кавалі, Калеснікі, Бортнікі), указваюць на прылады і прадметы працы (Сякерычы, Капылы, Лейцы), сведчаць аб вытворчай дзейнасці (Гута, Цагельня, Рудня), характарызуюць асаблівасці месца (Масты, Гаць, Чорныя Брады), нацыянальнасць насельніцтва (Русіны, Літвяны, Чэхі, Ляхавічы), сваяцкія адносіны (Крывічы, Сваты, Сваяцічы, Радня). Вельмі пашыраны назвы, якія характарызуюць дабрабыт, звычаі, характар насельніцтва (Прыбыткі, Хадакі, Забавы, Скамарошкі). У некаторых назвах такога роду даецца станоўчая характарыстыка насельніцтва (Дабрынь, Прыволле, Славань, Радасць). Аднак большасць назваў сведчыць аб жабрацтве, забітасці і нізкім культурным узроўні старой вёскі. Гэтыя назвы даўно не адпавядаюць сучаснасці і засталіся як памяць аб цяжкім мінулым. Некаторыя сёлы з такімі назвамі перайменаваны, аднак засталося яшчэ шмат такіх, якія носяць непрыстойныя, зняважлівыя назвы (Брухачы, Дзеркачы, Агрызкі, Бясхлебічы). Усяго такіх назваў, як зазначае аўтар, на тэрыторыі БССР налічваецца каля 220. Іх трэба перайменаваць.

Аб новых назвах, якія ўзніклі за гады Савецкай улады, гаворыцца ў кнізе мала. Аўтар абмежаваўся некалькімі прыкладамі. А варта было б сказаць больш.

Колькасць такіх назваў на карце Беларусі павялічваецца. У аснову некаторых з іх пакладзены важныя гістарычныя падзеі (пасёлак Акцябрскі, вёска Кастрычнік). Асобным пасёлкам і вёскам прысвоены імёны герояў рэвалюцыі і грамадзянскай вайны (Леніна, Дзяржынск, Кіраўск, Чапаеўка), імёны герояў Вялікай Айчыннай вайны (станцыя Бумажкова). Новыя назвы пасёлкаў і гарадоў узнікаюць на месцы распрацовак карысных выкапняў і будаўніцтва новых прадпрыемстваў (Салігорск).

Апошнія два тыпы прысвечаны разгляду назваў, якія не паддаюцца расшыфроўцы. Сапраўды, цяжка сказаць, што азначаюць такія назвы, як Урведы, Рухча, Удога, Койры, Дук. Але ж шмат якім назвам, што аднесены да ліку незразумелых, можна даць дакладнае тлумачэнне. Напрыклад, Пуплы—слова, добра вядомае ў палескіх гаворках. Гэта—пупышкі, бутоны кветак, што яшчэ не распусціліся.

Тлумачэнне незразумелых назваў вёсак трэба шукаць, перш за ўсё, у народных гаворках і ў стараславянскай мове. Сэнс невядомых слоў можна знайсці ў слоўнікавых і фальклорных крыніцах як рускіх, так і беларускіх, украінскіх, польскіх і чэшскіх. Але гэтая работа не пад сілу аднаму географу або гісторыку. Патрэбна дапамога мовазнаўцаў, фалькларыстаў, этнографаў. Толькі сумеснымі намаганнямі можна сабраць каштоўны матэрыял для складання тапанімічнага слоўніка БССР.

У кнізе сустракаюцца памылкі і недакладнасці. З былога Парыцкага раёна прыведзена шмат прыкладаў. Амаль усе назвы вёсак пераблытаны. Замест Дабравольша напісана Дабравольцы, замест Язвін—Язвіно, замест Сцяпы—Сцены. Паходжанне назвы вёскі Затон тлумачыцца ў сувязі з нейкай вытворчасцю, якая нібыта там існавала. На самай справе затон—затока, ціхая завадзь. Умовы мясцовасці вельмі добра пацвярджаюць такое тлумачэнне. Ёсць памылкі і ў назвах вёсак іншых раёнаў.

Нягледзячы на недахопы, кніга прынясе вялікую карысць нашаму чытачу. Уся работа носіць, перш за ўсё, геаграфічны, а не мовазнаўчы характар. Тым не менш, у ёй пададзена шмат матэрыялу, які мае пэўную цікавасць і для мовазнаўцаў.

С. ПРАЧ.

В. А. Жучкевіч. «Паходжанне геаграфічных назваў Беларусі». Выдавецтва Белдзяржуніверсітэта імя Ул. І. Леніна. Мінск, 1961. Тыраж 3200 экз.

УЛ. САДЗІН. «Вясенняя мелодыя». Лінагравюра.

Падпісана да друку...

Што неўзабаве трапіць на паліцы нашых кнігарань, а значыць і на паліцы бібліятэк грамадскіх і асабістых?

У Белдзяржвыдавецтве падпісаны да друку першыя тры тамы збору твораў народнага паэта Беларусі Якуба Коласа.

Сярод мастацкай прозы — творы старэйшых нашых пісьменнікаў і моладзі. Другое, дапоўненае выданне рамана Піліпа Пестрака «Сустрэнемся на барыкадах», раман Уладзіміра Карпава «Вясеннія ліўні», першая кніга прозы Уладзіміра Караткевіча «Блакіт і золата дня», аповесць Н. Палянскага «Вдали от Родины»...

Сведчаннем мацнеючых творчых сувязей беларускіх пісьменнікаў з літаратарамі братніх рэспублік і краін народнай дэмакратыі з'яўляюцца выданні вершаў Тэрэня Масэнкі, аповесці эстонскага пісьменніка Віллема Гроса «Распасцёршы крылы», аповесці балгарына Крума Грыгорава і рамана паляка Уладзіслава Махэка.

Аматары паэзіі атрымаюць кнігі вершаў «Вернасць» Леаніда Гаўрылава — паэта, які загінуў у першыя дні Айчыннай вайны на перадавой, Рыгора Няхая, Ганны Новік, Станіслава Шушкевіча.

Удзельнікі мастацкай самадзейнасці здолеюць набыць асобнае выданне аднаактовак Эдуарда Валасевіча «З хворай галавы на здаровую».

Пра мінскіх падпольшчыкаў расказвае ў запісках Ул. Казачонак. Яго кніжка называецца «Калі Радзіма ў небяспецы».

«Спадарожніца часу» — так вызначаецца ў загалоўку кірунак той размовы, якую вядзе ў сваёй другой кнізе аб паэзіі Рыгор Бярозкін. З кніг крытыкі выдаецца яшчэ манаграфія М. Смолкіна пра Змітрака Бядулю.

Даць чытачу пэўнае ўяўленне хаця б пра частку літаратуры, падпісанай да друку ў Белдзяржвыдавецтве, і мае на мэце гэта старонка нашай газеты.

Рыгор НЯХАЙ

МІНСКІЯ МАЛЮНКІ

З ЛІРЫЧНАЙ ХРОНІКІ «АГНІ НА МАЧТАХ»

Духмяным раннем, летняю парою,
Калі зямля, набракшы сном
спакойным
Пад зорным полагам начнога неба,
Птушыным свістам адгукнецца ў
парку,
Ідзём мы паміж кветак і каштанаў
Па першай непратоптанай
сцяжынцы,
Каб пастаяць хоць міг у задуменні
Перад тваёю велічнай красой.

І Мінск нам адкрывае таямніцы,
Якія не падслухае ніколі,
Хто пульс жыцця яго не разумее,
Хто не адчуў яго пакут мінулых
І сённяшняга раднаснага дня,
Вялікага, як сонца, што ўзыходзіць,
Праменнага, як цёплая усмешка,
Імклівага, як Спадарожнік наш.

Расу запаліць сонца на газонах,
Тралейбус пройдзе, празвініць
трамвай,
І рынуцца машыны веранівай,
Каб цэлы дзень снаваць бы ў
каруселі,
Туды, сюды, то з цэглай, то з
бетонам,
З прадукцыяй навейшых мінскіх
марак,
З пахучым хлебам, свежым
малаком
І «Снеданнем гарачым» для
дзяцей..

З пад'ездаў высыпае рой дзяўчат
І юнакоў вясёлых у спяцоўках.
З партфелямі, дзе толькі адны
справы,
Ідуць паважна лысыя дзядзькі.
Яны даўно ўжо «фунт ізюму
з'елі»
У розных канцылярыях сваіх.
Спяшацца ім цяпер няма
патрэбы,—
Да пенсіі ўжо хутка дажывуць.

Вясковыя бабулькі Камароўку
Расшукваюць — дзе ж яна цяпер?
І толькі на балотах Камарыных
Засведчыць шыльда: пралеглі тут
Гісторыі далёкія дарогі
Між багны чорнай і лазы-ракіты.
Часы прайшлі, і чалавек прымусіў
Аддаць іх месца цэгле і бетону.

А сонца падымаецца ўсё вышай
І новыя прасторы адкрывае.
Яно абмыта звонам хваль азёрных,
Расквечана у кучаравых ліпах,
Яно адбіта ў шкле вітрын багатых
І на цюльпанах яркіх спачывае
Там, дзе узнёсся к небу манумент.

На месцы тым загінулі танкісты...
Ім мы ўручылі ордэн Перамогі.
Хай яго промні, яркія, як сонца,
Ніколі не згасаюць ў вышыні.
Хай свецяць людзям ласкава,
пяшчотна,
Напамінаюць пра герояў слаўных,
Палаюць над магіламі заўсёды,
Як сэрцы іх адвагаю палалі.

Прачнуўся Мінск. Узяўшыся за
рукі,
Ідуць малыя паміж кветак парку,
Крупінкі сонца ловяць ля
фантана
І бесклапотна запяваюць песню
Пра піянерскі лагерны касцёр.
Адкуль ім ведаць, што на гэтым
месцы
Калісьці стракаталі кулямёты
І дрэвы задыхаліся ў агні.

Цяпер малыя просяць расказаць
Пра Спадарожнік і глядзяць на
неба.
Высока ім прыйдзецца узлятаць
На крыллях, што Радзіма
падарыла,
Благаславіла на высокі подзвіг,
Каб час наблізіць, шматчаканы [illegible]

«Когда народы, распри позабыв,
В единую семью соединятся».

Спявайце, дзеці. Вас чакае лёс,
Шчаслівы са шчаслівейшых на
свеце.
Нездарма ў небе кружаць галубы,
Якім прытулак даў наш светлы
Мінск,
Дзе не магла і ластаўка гняздо
Вясною звіць, а пралятала міма.
Спявайце, дзеці. Родную зямлю
Вам аддадзім адноўленай,
шчаслівай.

Тэрэнь МАСЭНКА

Кніжка «Вішнёвыя зоры Украіны» — найбольш поўны на беларускай мове збор твораў паэта братняга ўкраінскага народа.

На роднай мове Тэрэнь Масэнка выдаў больш трыццаці кніжак паэзіі. Шмат яго твораў перакладзена на многія мовы народаў Савецкага Саюза. Яго цесная сувязь з беларускай літаратурай бярэ вытокі ў пачатку трыццатых гадоў і няспынна мацуецца да нашага часу. Многія вершы паэта напісаны пад уражаннем паездак на Беларусь і пад уздзеяннем такіх яе майстроў культуры, як Купала і Колас. Тэрэнь Масэнка шмат перакладае з беларускай мовы.

У прадмове да кнігі справядліва зазначана, што «для беларускага чытача творчасць украінскага паэта, нашага сардэчнага друга, прадстаўляе асаблівую цікавасць».

ЯК ПАХНЕ ЗЯМЛЯ

Можа, вы чулі, як пахне зямля!
Напэўна, калі-небудзь чулі...
Выносіць матуля на двор
немаўля, —
Дзе гусяняты і «гулі».
Сонца ўзнялося, і ўсё ажыло
У вочках маленькага сына —
Вось яна радасць: галлё
расцвіло
Вішань, чаромхі, каліны.
Пахне асенніх лістоў перагной...
Зайчык прабег ад аконца.
Сіні дым з коміна. Пахне
зямлёй,
Што расквітнела пад сонцам.
Пра ўсё не раскажа яшчэ
немаўля,
Чуе ўсё ж — дыхае раннем
зямля.

Сын падрасце — і ў святле
нашых дзён
Стане любіць, як ніколі.
Стрэне дзяўчыну пад вішняю ён,
Будуць хадзіць яны ў поле.
Іх прыгалубяць пад хмарай
дажджы,
Ветры і ў стэпе дарогі.
Востры буркун і кусты, як нажы,
Босым параняць ім ногі.
Сэрца ж суцешыць, нарэшце,
ралля.
Пахне яна збажынаю.
Пахам палынным сп'яніць іх
зямля.
Хораша ў полі вясною.
Ім бы абняцца, як з рунню
ралля...
Вечнаю юнасцю пахне зямля.
Родныя гоні мы любім усе,
Любім ад самай калыскі...
Раўецца снарад на халоднай расе,
Неба схіляецца нізка.
І прыпадае твой сын да зямлі,
Дом свой ратуе і жонку.
У небе над ім закрычаць
жураўлі.
«Я ж не пакіну старонку.
Ёй паратунак заўсёды знайду,
Я не баюся навалы.
Стану ў акопе, грудзьмі
прыпаду,
Буду як быццам з металу».
Будзе гукаць тады жонка
здаля.
Будзе найлепшым ратункам
зямля.
Усё, што мы сеем, — усё
парасце.
Сеем не сталлю, а зернем.
Ніву узросцім. Яна зацвіце,
К міру жыццё мы павернем.
Будзем змагацца за шчасце
ўсіх,
А не маленькае купкі.
Доню, усё шчасце на косах
тваіх,
Быццам на крыллях галубкі.
Сынку, не зброю бяры на бяду,
Лепей з сяўнёй падружыцё.
Я ж маё поле да краю прайду,
Змалку яго палюбіце...
Знойдзеце шчасце на родных
палях.
Хораша пахне Радзімы зямля.

1956 г.

Пераклаў з украінскай мовы
Рыгор НЯХАЙ.

Гэтыя вокладкі кніг пісьменнікаў Беларусі афармлены мастакамі П. Калініным (П. Пестрак, «Сустрэнемся на барыкадах»), Р. Грамыкам, (Э. Валасевіч, «З хворай галавы на здароўю»), Э. Гусейнавым (Н. Палянскі, «Вдали от Родины»).

К. ГРЫГОРАЎ

ВЫЗВАЛЕННЕ

У верасні мінулага года мне давялося пабываць у Балгарыі. Назаўсёды засталіся ў памяці цудоўныя людзі гэтай краіны, якая паспяхова будуе сацыялістычнае грамадства. Балгарыя — край не толькі ўрадлівых зялёных далін, блакітнага мора і высокіх гор; гэта край чароўных песень, казак, легенд. Стагоддзямі захоўвалі балгары сваю самабытную культуру, сваю мову ад розных асімілятараў-прыгнятальнікаў. Багацце душы народнай хораша раскрылі ў сваіх творах прагрэсіўныя балгарскія пісьменнікі-класікі П. Славейкаў, Л. Каравелаў, Х. Боцеў, І. Вазаў, А. Канстанцінаў, П. Явараў, Х. Смірненскі, Н. Вапцараў і другія.

Сучасная балгарская літаратура працягвае лепшыя традыцыі класікі. Цэнтральнае месца ў творчасці паэтаў і празаікаў па праву займае новы герой — актыўны будаўнік новага грамадства. Калі я прачытаў аповесць «Танча з Гарацвета» таленавітага балгарскага пісьменніка Крума Грыгорава, які лічыцца на сваёй радзіме майстрам псіхалагічнага малюнка і адлюстравання быту сучаснай вёскі, мне адразу палюбіўся герой твора — просты селянін Танча Дэлеў. У вызваленчым паходзе разам з Савецкай Арміяй у 1945 годзе загінуў яго сын Дэлча. Цяжка жылося Танчавым у першыя гады пасля Вызвалення. Шлях героя да сацыялістычнай свядомасці — тыповы для многіх балгарскіх сялян, і ў той жа час ён вельмі своеасаблівы. У перадачы сродкамі беларускай мовы вось гэтай спецыфікі Танчавага характару, па-майстэрску індывідуалізаванага Крумам Грыгоравым, і заключалася цяжкасць перакладу.

Аповесць адзначана прэміяй Саюза балгарскіх пісьменнікаў за 1960 год.

В. НІКІФАРОВІЧ.

Многія гарацвяччане былі засмучаны тым, што савецкія войскі не праходзілі праз іх вёску. Некаторыя казалі:

— Наша вёска ўсё ж такі вядомая, і было б вельмі добра, каб яны прайшлі праз яе.

Другія не згаджаліся:

— Цяпер войска не як некалі. Салдаты не ходзяць пешшу, іх возяць на грузавіках, таму іх можна ўбачыць толькі на вялікіх дарогах і перавалах.

Але неўзабаве прайшла чутка, што часці Савецкай Арміі пройдуць па шашы праз Дывоцінцы ў другі раён па той бок Велкавай гары. Данча-партызан, русавалосы юнак са светлым і пяшчотным, як у дзяўчынкі, тварам пачаў бегаць па махале. Заскочыў і да Танчавых. Танча ў той час ладзіў саху: рабіў новую калодку. Ён паспеў адсячы сухую букавую галінку, абчасаў яе і рабіў ужо долатам жолаб, калі на дарозе паказаўся Данча і падышоў да Танчавых варот.

— Добры дзень, няхай усё будзе табе на карысць, Танча,— ускрыкнуў Данча.— Ладзіш саху, ці што?

— Так, так,— адказаў Танча.— Калі ласка, заходзь, сядай на калоду. Што чуваць новага?

— Дзе твой Дэлча?

— Дзе ён? Сёлета мы крыху спазніліся нарыхтаваць галля і лісця, дык я яго паслаў на Пападзію, каб ён насек трошкі для авечак — на двуустку, бач, захварэлі. Ты ж сам гарацвяччанін, ведаеш, як авечкі любяць такое лісце. Тады мо' і хвароба сыдзе...

— Я прыйшоў паведаміць вам, што заўтра савецкая танкавая часць будзе праходзіць праз Дывоцінцы. Камітэт Айчыннага фронту нашай вёскі вырашыў запрасіць усіх сялян прыняць удзел у сустрэчы братоў-вызваліцеляў.

Танча адразу ўзрадаваўся, але, падумаўшы, сказаў сам сабе: «Нашто марнаваць час ды ісці ў Дывоцінцы? Іншая справа, калі б яны праходзілі па Гарацвецкай дарозе. Тады б можна было паднесці рускім братам і хлеб-соль і якую бутэльку ракіі. Пакуль дойдзеш да Дывоцінцаў і вернешся, дык і дзень праляціць. А зямля перасыхае ўжо, яе трэба хутчэй узараць...»

— Дык ты, значыць, ходзіш па хатах і разносіш гэтую прыемную навіну,— усміхнуўся Танча.— Крыху далекавата, але я скажу Дэлчу.

Стана ў гэты час была на кухні. Яна замясіла цеста і цяпер падкладвала дровы ў агонь. Калі пачула, што Танча размаўляе з кімсьці на двары, вымазанай у цеста рукой прыадчыніла крыху дзверы, каб паглядзець, хто ж гэта прыйшоў. Спачатку яна нават не прыкмеціла Данчу, толькі тады, калі ўгледзелася як след, пазнала яго.

— Дзень добры, Стана.— Данча павярнуўся да яе.— Рыхтуйся, прыгатуй смачны пірог, так, па-гарацвецку! Няхай пакаштуюць рускія браты нашага хлеба!

— Дык што гэта, тут яны будуць ісці, Данча?

— Не, праз Дывоцінцы. Усе нашы збіраюцца пайсці іх сустракаць.

— Гэта добра, што наладжваецца вялікае свята. Па праўдзе кажучы, мне сорамна, што нам не да свята. І жыта няма ў хаце ні зярнятка, і хлеба ні скарынкі. І не толькі ў нас адных. Усім вядома, як жывуць сяляне ў гэтай мясцовасці. Танча,— яна звярнулася да свайго мужа,— давай усё ж такі прыгатуем што смачнае з цеста. Можна і курыцу зарэзаць або ягня тое, што былі пакінулі да Рангелава дня...

Танча працягваў ладзіць саху і маўчаў. Праз некалькі хвілін сказаў:

— Згатуй, жонка, што можаш, а заўтра яшчэ пабачым...

Данча адкінуў назад сваю чупрыну, і развітаўшыся, пераскочыў цераз агароджу і накіраваўся ў суседні двор.

Танча прысеў на бервяно, скруціў цыгарку, закурыў. «Лепш бы ён мяне не бачыў. Той дзень, калі сустракалі партызан, прайшоў марна, так і не паспяваеш нічога зрабіць за дзень: сёння — трэба ісці сустракаць рускіх братоў, заўтра — куды-небудзь яшчэ. А калі працаваць?» І ўвесь час яго сэрца трапяталася, як птушка. Танча вельмі любіў рускіх, таксама як любіў іх і яго бацька. Калі стары Дэле яшчэ жыў, ён часта расказваў Танчу пра свайго бацьку, які сустракаўся з рускімі салдатамі ў час Вызваленчай вайны *). Стараста Вангел і такія, як ён, увесь час нагаворвалі нешта супраць бальшавікоў. Яны казалі, што ў Савецкай Расіі голад, што людзі там елі адзін аднаго жыўцом, што ходзяць там, як свінні, што ўсе там непісьменныя і што, наогул, народ там зусім не такі, як пры цары... Танча не любіў швэндацца па вёсцы. Ён не мог сядзець без якога-небудзь занятку або гадзінамі стаяць ля крамы і слухаць розныя плёткі, каб пасля іх усім пераказваць. Яму не хацелася і слухаць пра гітлераўцаў, пра надпартыйную ўладу. Але не мог жа ён зусім заткнуць вушы. Кожная навіна разносіцца па вёсцы, як вецер. Яе пачуеш там, дзе і не думаў пачуць. Танча быў з тых сялян, якія, што б ім добрае ні казалі пра ўсякую ўладу, ніколі не верылі. Ды і ці можна верыць такім размовам, калі зборшчык падаткаў прычэпіцца да цябе, як кароста, калі ў цябе апошняга вала выведуць з хлява, калі судовы прыстаў з карчмаром прадаюць тваю дзялянку, калі акцызны за адну шчопаць тытуню складае акт, калі жандар увесь час увіваецца ля тваіх варот, каб ты не выказваў недаверу ўладзе. А хіба ж праўду кажуць тыя, хто ўсхваляе моц гітлераўцаў? Танча не верыў Вангелавай брахні на Савецкую Расію. Калі Вангел, кіруючыся сваёй філасофіяй, хваліў каго, Танча ведаў, што той чалавек — благі, а калі каго ганьбіў, дык не было ніякага сумнення ў тым, што чалавек той — верны і надзейны.

Вобраз «дзядзькі Івана», «рускага брата» заняў пачэснае месца ў Танчавай свядомасці. Танча ўяўляў, што ўсе савецкія людзі светлыя і русавалосыя, і не дапускаў нават і думкі, што хто-небудзь з іх можа быць чарнявы і смуглатвары. Рускі, напэўна, высокі, як гара, з прыгожымі вусамі, як у Краля Марко, але з добрымі вачыма і лагоднай усмешкай. Усе яны не могуць быць крывасмокамі і хуліганамі. І гэта яны цяпер прыйшлі на балгарскую зямлю і прагналі зялёных гадаў — гітлераўцаў, якіх ненавідзелі ўсе сумленныя балгары. Як не ўзрадавацца гэтаму? Хіба можна не пайсці сустракаць рускіх? Танчу даводзілася хадзіць і па сто кіламетраў у пошуках заработку ад вёскі да вёскі, дык хіба цяпер ён стоміцца, калі пойдзе насустрач? Дывоцінцы — па той бок гары. Ці не будзе яму сорамна, калі ён застанецца тут, ля Чорнай цясніны, а ўсе людзі пойдуць сустракаць рускіх? Калі ты сапраўдны балгарын, калі ты сапраўдны гарацвяччанін, дык павінен абавязкова пайсці ды пабачыць іх на свае вочы. Пацiснуць ім рукі, каб яны адчулі, што і ў Гарацвеце жывуць людзі, якія ўмеюць паважаць сваякоў, родных і блізкіх, а таксама сваіх братоў-вызваліцеляў. Ён мог пасварыцца са сваімі суседзямі, як з тыміНіколавымі з-за праклятай вады, але ніколі не пакрыўдзіўся б на рускага, што б той яму ні зрабіў, што б той яму ні сказаў.

А калі б ты быў у гасцях там, далёка за Чорным морам і Дунаем, хіба цябе не ветліва сустрэлі б? Кажуць людзі, што там, дзе праходзілі савецкія войскі, фашысцкія старасты, паслугачы, жандары, паліцэйскія аж дрыжалі ад страху. Няхай дрыжаць крывасмокі, няхай рвуць на сабе валасы, няхай вар'яцеюць, каб навек загінула іх праклятае насенне. Каб ніколі не плакалі маці загінуўшых сыноў, каб ніколі людзі не клаліся спаць са страхам. Але зноў закрадвалася ў галаву думка, што ён нічога не зробіць за ўвесь дзень. Танча добра ведаў народную прымаўку, што дзень увесь год корміць. І зноў саромеўся самога сябе. Людзі страцілі ў гэтую вайну ўсё — і хаты, і родных, і блізкіх,— і яны не шкадуюць нічога. Танча ўзняўся, наступіў на недакурак цыгаркі, каб не загарэлася якая трэска. Скончыў ладзіць саху, зрабіў некалькі драўляных клінняў, падцягнуў ды абгладзіў крыху напільнікам дзяржакі, каб, калі іх сціснеш у далонях, не намульвалі мазалёў. Нарэшце, ціхенька ўвайшоў у хату. Стана ўбіла ў цеста два яйкі, пакроіла яго на круглыя праснакі, а потым зрабіла відэльцамі дзірачкі, як звычайна робяць гарацвяччане, калі шыкуюць каравай на вяселле альбо на хрэсьбіны.

— Дык што ты казала,— паглядзеў запытальна на сваю жонку Танча,— спячом пірог, га? Мне здаецца, што ягня наша даўно ўжо ў моц увабралася. Хай ён згарыць, той леў *), які б мы ўзялі за яго.

— І тое праўда, Танча. Хоць мы і беднякі, але не павінны асарамаціцца перад людзьмі. Каб не казалі гарацвяччане, што мы скупыя.

— Усё будзе добра,— махнуў рукой Танча, прысвіснуўшы так, як звычайна свістаў, калі на душы было радасна, і пайшоў у загон для авечак. Тады толькі ўспомніў, што Надка пагнала авечак. Што ж цяпер рабіць? Яна прыгоніць назад пазнавата, прыцемкам. І Танча вырашыў не чакаць. Трэба ж было падвечар зарэзаць ягня, аблупіць шкуру і засмажыць яго ў гліняным подніку.

Танча накінуў на плечы пінжак, насунуў шапку і пайшоў у напрамку Коісурскага запаведніка. Спытаўся ў аднаго пастуха, спытаўся ў другога, пакуль не знайшоў Надку. Падкраўся да ягняці, падманіў яго акрайчыкам хлеба, а пасля схапіў ды ўзваліў на плечы.

Вярнуўшыся дахаты, Танча зарэзаў ягня, аблупіў і да вечара паспеў яго засмажыць.

Прыйшоў Дэлча. Рукі ў яго былі падрапаны, рукавы кашулі падраны. Стана сустрэла яго ля варот:

— Назаўтра дык і галля, напэўна, нікому не засталося.

— Усе лісце ў Пападзіі абабіў,— падкрэсліўшы апошняе слова, сказаў Дэлча.

— Чуеш, якую работу зрабіў твой сын,— звярнулася Стана да мужа.— А як ты пойдзеш, дык цягаешся недзе ўвесь тыдзень.

— Ён жа ў нас малады, таму і глядзіць, як бы выперадзіць бацьку не толькі ў гэтай справе, але і ва ўсім. Я пастарэў ужо для такой працы. У мяне галава кружыцца, калі залезу на дрэва. Лепш бы рабіць што іншае. Заўтра пойдзем сустракаць рускіх братоў у Дывоцінцы. Гэта добра, што ты скончыў працу ў час. Ці не бачыў ты дзе-небудзь Данчу?

— А што, савецкія салдаты прыйдуць у Дывоцінцы? — Дэлча падскочыў так спрытна, быццам не аблазіў сёння каля шасцідзесяці дрэў і не сек галля, а ляжаў на сене.

— Хоць і спазняюся з ворывам,— сказаў бацька,— але і я вырашыў абавязкова пайсці.

Дэлча не хацеў ужо больш нічога распытваць і кінуўся бегчы ў другі канец вёскі, каб самому ўсё пачуць ад Данчы пра савецкія войскі. Хлопцу вельмі карцела ўбачыць рускіх. Ён прачытаў некалькі кніжак пра Чырвоную Армію, да таго ж вельмі часта слухаў размовы партызан аб тым, як пераможна рушаць наперад савецкія салдаты.

---

*) Маецца на ўвазе руска-турэцкая вызваленчая вайна 1877—1878 г.г.

*) Леў — балгарская грашовая адзінка.

Мастак С. Раманаў — адзін з таленавітых ілюстратараў твораў мастацкай літаратуры. У яго афармленні выходзіць раман Уладзіміра Карпава «Вясеннія ліўні». Друкуем ілюстрацыі з гэтай кнігі.

Сярод падпісаных да друку кніг — выданні на рускай мове твораў прагрэсіўнага амерыканскага пісьменніка Рычарда Хільдрэда «Белы раб» і класіка амерыканскай літаратуры Марка Твена «Жанна д'Арк».

АРЛЁНАК

Леанід ГАЎРЫЛАЎ

Як вечар барвовыя промні
На вусны твае пакладзе —
Узрушана, страсна, няроўна
Запросіцца сэрца з грудзей.
Ні ў кога вачэй такіх сініх,
Глыбокіх і шчырых такіх,
Не бачыў я.
Мы з табой сына
Прадбачым у марах сваіх.
Не ўмеючы, голасам тонкім
Я ў лад нашым думкам пяю,
Я песню пяю пра арлёнка,
Любімую песню тваю.
— Арлёнак, арлёнак...
І сніцца
Шырокага стэпу кавыль.
Міжволі апусціш расніцы,
Баёў прыгадаючы быль.
— Арлёнак, арлёнак...
І сніцца —
Над пожнямі месяц плыве,
Шумяць у калінах крыніцы,
Радзімыя мясцы твае.
У туманах, у замеці, ў дыме
Ты, свой пачынаючы шлях,
Басаная, мяжамі крутымі,
Па чорным пажарышчы йшла.
Арлёнак над полем высока
У быстрым палёце кружыў,
І сонца паліла навокал,
І свет залаціўся і жыў.
А ты йшла малой, сіратою,
Кусаючы губы, ў слязах...
Ты стала харошай дачкою
Атрада байцоў-партызан.
І скрозь несціхана ты пела
Нямудрую песню сваю.
...У тваіх мазалях агрубелых
Я ласку тваю пазнаю.
Як вечар гарачыя промні
На вусны твае пакладзе —
Узрушана, страсна, няроўна
Запросіцца сэрца з грудзей.
Я ўпэўнены: і нівам, і травам
Цвітучым багаццем расці.
Арлёнак — наш сын кучаравы —
Наследуе іх у жыцці.

1939.

ЦІШЫНЯ

Цішыня над полем і над лесам,
І на хаты пала цішыня.
Сінім небам — месячык бялесы,
Сінім небам — грае вышыня.
І плыве, як грэчкі пах мядовы,
І плыве, як васількова пах,
Ціхі смутак зеленагаловы
Аб вачах любімых, аб губах.
Наш рубеж акаваны гранітам
І напят, як тонкая струна.
Ды спрабуй струну тую крані ты—
Абзавецца грукам перуна.
А пакуль спакойны заранiцы,
П'юць расу палеткі на зары, —
Сцерагуць свяшчэнную граніцу
Усе таварышы, усе мае сябры!

1941.

Ганна НОВІК

БЫВАЕ, УСПОМНЯЦЦА ВЁСНЫ...

Калі па мурожным абшары,
Па кожнай дарожцы, алеі
Праходзяць шчаслівыя пары, —
Прагнаць успаміны не ўмею.

Мне ўспамінаюцца вёсны,
Ля рэчкі, у полі спатканні.
Не раз я сцяжынкаю роснай
Дадому ішла на світанні.

Спатканні былі для Радзімы,
Для Волі, якой мы не зналі,
Іх яўкамі звалі тады мы
І так нашы ворагі звалі.

Канчаліся нашыя вёсны
Раней, як у год васемнаццаць.
З юнацтвам і сцежкаю роснай
Змушалі паны развітацца.

Мінулых пакут і няволі
Забыць не магу, хоць імкнуся,
Жабрацкае, цяжкае долі
Заходняй маёй Беларусі.

Юнацтва забыць не так проста...
Даруйце, сябры, аднагодкі,
Сыны мае, дочкі па ўзросту,
Героі маёй сямігодкі.

1959 г.

ПЕРАД ВЫСТУПЛЕННЕМ

Ул. МАХЭЕК

Уладзіслаў Махэек — вядомы польскі пісьменнік, адзін з арганізатараў Польскай рабочай партыі ў Кракаўскім ваяводстве. У час вайны быў афіцэрам Арміі людовай. Яго пяру належаць кнігі вершаў («Лясныя вочы»), апавяданняў («Замалёўкі з баёў», «Сэрца», «Хто наступны?»), аповесці «Жывы агонь», «Пасля вайны», «Ранкам прайшоў ураган», зборнікі рэпартажаў «Глыбокае ворыва», «Праз кракаўскую вёску», раманы «Званы» і «Рапарт не будзе пасланы».

Раман «Рапарт не будзе пасланы», урывак з якога мы публікуем, напісаны на матэрыяле Лескага паўстання 1932 г. на Львоўшчыне. Гэта твор аб чалавечай мужнасці і вернасці рэвалюцыйнай справе, аб шчырым каханні Стэфана, аднаго з арганізатараў паўстання, да простай дзяўчыны Луцы, якая знайшла сваё шчасце ў барацьбе за волю народа.

Рыгоравы хлопцы практыкаваліся амаль без перапынку. Хутка, хутка, быццам наганялі страчаны час. Удвух пачалі фехтаванне штыкамі. Абкруцілі сталь анучамі. Спачатку кожны адбіваў удар праціўніка больш цяжарам свайго цела, чым штыком. Смешна выглядала, як пераможца адступаў пад націскам...

Рыгор аддаваў загады прыцішаным голасам, растлумачваў прыёмы фехтавання няспыннай гімнастыкай сваіх рук. У месячным бляску цень яго лажыўся на траву і быў падобны на крыллі ветрака. У дзевяцёх з маладзёжнай групы была агнястрэльная зброя. Рэшта,— так вырашыў Стэфан, — будзе ўзброена косамі, асаджанымі старчма, і сякерамі, вострымі, як брытва. Загадаў цыганам у кузні працаваць поўным ходам.

— А хто заплаціць? — спытаўся цыган з чорнай бліскучай барадой.

— Штаб, — адказаў Стэфан, — а каб вы былі больш упэўнены, выдадзім боны. Гэтыя боны абмяняеце на звычайныя грошы на працягу месяца пасля перамогі. Ну, за працу. Без сабатажу, без сабатажу. Нас не ашукаеш.

Скончыўшы найбольш важныя справы, ён пачаў шукаць хату Луцінай цёткі. Знайшоў. Дух заняло яму ад гарачыні і дыму. У кутку хаты гарэла ватра *). Таўклося тут нешта каля дваццаці сялян. Паміж імі бегала худая жанчына ў адным толькі чахлыку *), перавязаным вяровачкай, і налівала ў розны посуд поліўку на малацэ.

— Божа благаславі вячэру і вас, —звярталіся да гаспадыні.

— Ешце з богам, на здароўе...

— Ідзі, — сказаў Стэфан Луцы без усякага ўступу. — Есці хочацца. Чуеш? Ну, калі чуеш...

— Яна завытка, — запратэставала цётка.

— Вам вадыт, мэнэ нэ вадыт,— сказаў ён сваю формулу.

Луця дастала з кутка нейкі клуначак і выйшла свабодна, нават задзірліва.

Гэтая сцэна моцна здзівіла сялян.

— Ён камісар, — сказаў нехта з павагай. Можна было здагадацца, што ён згаджаецца з прывілеямі ўлады.

— Гэта хвай, — абурыўся нехта іншы, — наш Мадэй не такі...

Луця не пыталася, куды яны ідуць. Зноў прабіраліся праз алешнік да Сану і тут селі. Пахла ілам. Луця дастала з хусткі чорны хлеб і два скрылікі жоўтага старога сала.

— Не прападу каля цябе з голаду, — сказаў Стэфан. Падумаў, што вось якраз такая патрэбна была яму жаночая апека і сардэчнасць, сяброўская, не ўстрывожаная каханнем. Луця глядзела на месяц, на прыадкрытых вуснах нібы асела раса.

— А я побач з табою не завытка, — заспявала яна.

Ватра — ачаг.
Чахлык — кашуля.

Здалёк паміж пырсканнем коней даляцеў чыйсці моцны, але сумны голас — можа, Рыгораў — які спяваў па-ўкраінску:

Ой ты, дівчыно, мыслямы
блудыш,
Сама не знаеш, кого ты любыш.
Ой, знаю, знаю, кого кохаю,
Лышэнь не знаю, з кім жыты
маю.

Паварушылася, нібы хацела прысунуцца да Стэфана. Стэфан чакаў. Святло зорак тапілася ў Сане і выплывала з плёскам на бераг.

— Гляджу на тваю кашулю, — сказала яна. — Не мытая, відаць, цэлы год.

— Месяц, — адказаў ён. — Не так даўно.

— Я памыю, здымі. Цёпла.

Ён бараніўся, адхіляўся ўзад, потым убок, управа, улева. Цешыла іх гэтая гульня. Нарэшце, сцягнула з яго кашулю, цвёрдую на плячах ад высахшага поту. Падаткнуўшы спадніцу, асцярожна ўвайшла ў ваду. Белізна каленяў прабівалася скрозь мігатлівае святло зорак. Стэфан надзеў пінжак на голае цела (левае рукаво засталося пустым) і сказаў:

— Абыду лагер. Чорт не спіць. Ды я не чарцей баюся, але людзей. — Адышоўся з дзесяць крокаў і пастукаў сябе па лбе. — Луця. Чуеш? Мый хутка, бо яшчэ будзеш рабіць банцікі для Рыгоравых хлопцаў. Я прынясу чырвонае палатно

— А ножніцы? У мяне няма іголкі і нітак, — крыкнула яна ў здзіўленні.

Коні фыркалі, пакуль не пагаслі вогнішчы. Разам з вогнішчамі датлелі таксама і гутаркі. Чуваць было толькі моцнае пераджоўванне. Каб не дыханне і мармытанне праз сон, ніхто не здагадаўся б, што ў Тэлесніцы Саннай — у хатах, на гарышчах, а галоўнае, у садах — тлее велізарны лагер. Часам толькі сабака заскавыча, якога, відаць, кусаюць блохі.

Амаль чатыры тысячы людзей спала пры цьмяным месячным святле. А вялікая цішыня, такая асаблівая ў гэты момант адпачынку, злілася ідэальна са спакойным шумам Сану, з шэрымі контурамі дрэў і тупымі паўкруглымі абрысамі сініх узгоркаў і далёкіх пасмаў. Таямніча вырысоўвалася на фоне неба цемразь лясоў.

Мадэй спаў так, як большасць сялян; падкрэсліваў гэтым сваю роўнасць з імі. Ды хутчэй не спаў, а варочаўся на жмені саломы, засынаў на момант кароткім неспакойным сном і прачынаўся, як па трывозе. Затое Штымі цалкам залез у капу саломы, толькі галава была відаць. Смачна хроп. З левага боку, як на пакаянні, сядзеў Базыль, сплёўшы далоні на каленях. Мадэю здалося, што той сочыць за ім і спужаўся,— падазронасць блытала ягоныя думкі. Глядзеў у адзін пункт, на пень разгалістага дрэва, які пераходзіў у цень. Гісторыя двух дзён, усе выпадкі і назіранні пачалі ўкладвацца ў ягонай галаве, як лажацца падчас севу зярняты ці пракосы на касавіцы. Хадзіў па велізарным полі і рассяваў надзею, а побач з ім хадзіў Стэфан—нервовы і дэспатычны—і сеяў адну толькі небяспеку. Зноў прачнуўся і вылаяўся. Базылёвы вочы ўпарта ўглядаліся ў яго.

У гэтую хвіліну ціхенька падышоў Стэфан і моўчкі сеў. Толькі

(Заканчэнне на 4-й стар.)

Нашы госці

МАСТАЦТВА БІРМАНЦАЎ

У Мінску прайшлі гастролі Дзяржаўнага ансамбля песні і танца Бірмы. Калі знаёмішся з самабытным бірманскім мастацтвам і бачыш у выкананні артыстаў сольныя і групавыя танцы, чуеш незвычайныя па гучанню аркестравыя і вакальныя мелодыі, дык перш за ўсё пераконваешся ў арганічнай сувязі гэтага мастацтва з народным жыццём. Побач з танцамі, песнямі і музыкай, народжанымі ў гэтай далёкай краіне, бірманскія артысты пазнаёмілі мінчан з творамі глыбокай старажытнасці. Так, у цудоўным выкананні До Кхін Сейн мінчане ўбачылі, як ажылі ў танцы фрэскі VIII—XIII стагоддзяў.

Многія сотні год існуе бірманская аркестравая музыка, якая выконваецца пры рэдкім спалучэнні гонгаў, бамбукавых барабанаў, драўляных духавых інструментаў, цымбалаў і арфаў. Нельга, напрыклад, не здзівіцца, з якой віртуознай тэхнікай былі сыграны ў канцэртах інструментальныя п'есы на 20 барабанах. Прычым, адчуванне таго, што выканаўца іграе на ўдарных інструментах, зусім знікала.

Выступленні асобных выканаўцаў і ўсяго складу ансамбля адзначаны высокім майстэрствам. Вялікае ўражанне пакідае танец лётаючага алхіміка ў выкананні артыста У Кійн Сейна. З нязменным поспехам прынялі гледачы «Дуэт закаханых» у выкананні артыстаў Маунг Кійн Сейна і Ма Кхін Сейн, калектыўны танец народаў Бірманскага саюза, танец марыянетак у выкананні жаночай групы, танец «Братоў-паўлінаў» і інш. Трэба адзначыць, што танцы і песні бірманцаў адлюстроўваюць прагрэсіўныя ідэі дружбы і адзінства паміж народамі.

Прыемным сюрпрызам для мінскіх слухачоў, якія цёпла прымалі ўсю праграму гасцей, з'явілася выкананне артысткай До Кхін Сейн «Песні аб Радзіме» Дунаеўскага на рускай мове.

Пасля канцэрта бірманскіх артыстаў горача віталі народны артыст БССР Г. Цітовіч. Са словам у адказ выступіў намеснік міністра культуры Бірмы У Тхейн Нйінт. У іх прамовах былі выказаны думкі ўсіх прысутных, што сапраўднае мастацтва збліжае народы, садзейнічае іх дружбе і ўзаемаразуменню.

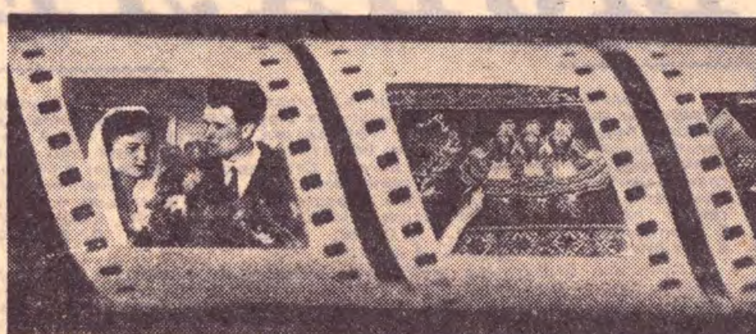
Б. УРАЛЬСКАЯ.

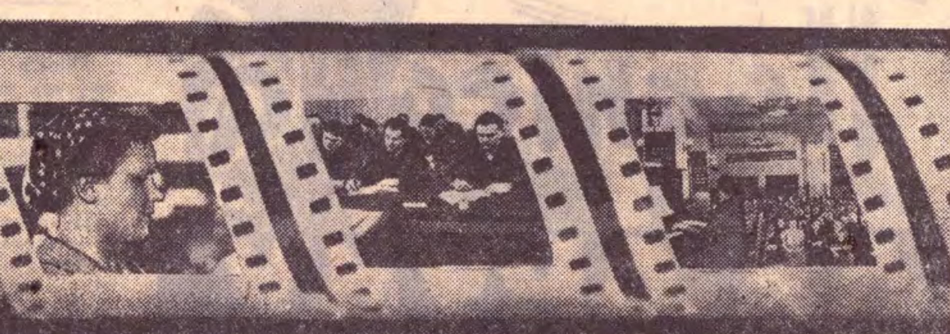

Выступае жаночая група ансамбля.

Навіны дакументальнага кіно

ЯНЫ ІДУЦЬ ПЕРШЫМІ

Гэты дзень запомніцца ім на ўсё жыццё. Сёння ў Ніны Берднік і Міколы Чыстабаева вяселле. Тут, на Віцебскім дыванова-плюшавым камбінаце, знайшлі яны свой шчаслівы лёс. Ад усяго сэрца ўдзячны Ніна і Мікола сваім сябрам, якія наладзілі ім такое свята.

Дырэкцыя камбіната ўручыла маладым пуцёўку на вясельнае падарожжа ў Маскву. У Маскве нашым маладажонам сапраўды пашанцавала. Там якраз праходзіла Усесаюзная выстаўка тэкстыльных тавараў. У гэтым дзівосным палацы іх перш за ўсё, безумоўна, цікавілі дываны. Тут сабраны вырабы з усіх камбінатаў і фабрык краіны.

— Цікава, дзе ж нашы, віцебскія?

— Ды вось жа яны!

Адну трэць усіх дываноў, якія выпускаюцца ў Савецкім Саюзе, дае Віцебскі камбінат.

Ніна і Мікола вельмі ганарацца сваім прадпрыемствам.

А гэта Пятро Клімкоў — адзін з лепшых брыгадзіраў камбіната. Па прыкладу Валянціны Гаганавай, ён перайшоў у адстаючую брыгаду. Цяжка было спачатку брыгадзіру. Але ён усё ж дабіўся свайго—брыгада стала перадавой. Толькі гэта не супакоіла Клімкова. Ён зноў перайшоў у другую адстаючую брыгаду.

Добра працуюць рабочыя на віцебскім камбінаце. Але ніхто не можа апярэдзіць камсамолку Ганну Кізікаву. Шэсць квадратных метраў дываноў за гадзіну дае Ганна.

Гэта ж сусветны рэкорд! Яе мара — каб усе ў цэху дасягнулі такой выпрацоўкі. Сваё майстэрства яна штодзённа перадае сяброўкам. Цяпер 34 ткачыхі ўчастка сталі працаваць, як яна. Так эканомяцца каштоўныя секунды, мінуты, гадзіны...

На камбінаце ўсе, ад дырэктара да рабочага, шукаюць новае ў сваёй справе, амаль усе вучацца — гэта адна з галоўных запаведзей. У вячэрнім тэхнікуме лёгкай прамысловасці займаецца многа здольных юнакоў і дзяўчат.

Пасля напружанага рабочага дня вельмі добра і адпачыць. На канцэрце ва універсітэце культуры камбіната можна сустрэць многа нашых знаёмых.

Так жыве і працуе дружная рабочая сям'я Віцебскага дыванова-плюшавага камбіната — першага ў нашай рэспубліцы прадпрыемства камуністычнай працы.

Аб гэтым расказвае каляровы дакументальны кінанарыс, створаны на Мінскай студыі навукова-папулярных і хранікальна-дакументальных фільмаў рэжысёрам Л. Матусевічам і аператарам Г. Лейбманам па сцэнарыю М. Бярозкі.

На здымку злева вы бачыце рэжысёра Л. Матусевіча і аператара Г. Лейбмана ў час працы над фільмам.

ВЫРАБЫ СТАРАЖЫТНЫХ МАЙСТРОЎ

Беларускія археолагі правялі гэтым летам вялікую даследчую работу ў Полацку, які ў апошнія гады прыцягвае ўвагу вучоных. Зробленыя тут новыя раскопкі далі многа цікавага. Археолагам удалося знайсці вуліцу XII—XV стагоддзяў. Знойдзена шэсць ярусаў вулічных насцілаў, пад якімі захавалася дрэнажная сістэма з драўлянымі жолабамі для адводу лішняй вады. Гэтыя знаходкі гавораць не толькі аб даўнім існаванні горада, але і аб высокай культуры тагачаснага горадабудаўніцтва.

Знойдзена больш 20 жылых і гаспадарчых пабудоў, якія адносяцца да XII—XV стагоддзяў. Яны, як відаць, былі асобнымі гаспадаркамі. На межах захаваліся рэшткі платоў. У рукі археолагаў трапілі розныя вырабы рамеснікаў, якія характарызуюць ювелірную, гарбарную, шавецкую справу, апрацоўку дрэва, косці, каменю і іншыя вытворчасці таго часу. У адным з дамоў знойдзена мноства тыгелькоў для плаўкі каляровых металаў, каменныя формачкі, у якіх адліваліся ўпрыгожванні, кавалак волава вагой у 250 грамаў.

Вялікую цікавасць мае абломак каменнай пліткі. На ёй старарускімі літарамі надрапаны якісьці тэкст. На бакавой сценцы пліткі відаць малюнак галавы чалавека, а на другой—рукі. Гэта каменная грамата накіроўваецца спецыялістам для расшыфроўкі.

Новымі знаходкамі ўвянчаліся раскопкі ў Мінску. І тут на месцы старжытнага горада знойдзены некалькі зрубаў, якія стаялі ўздоўж вала з унутранага яго боку. Выяўлены прылады працы, абломкі сярпоў, кос, сашнікоў, масіўныя цвікі.

Выключную цікавасць маюць ступіца і часткі вобада кола і чатыры драўляныя шахматныя фігуры. Такія знаходкі трапляюцца не часта і маюць унікальнае значэнне.

Многа новых матэрыялаў далі раскопкі ля вёскі Юдзінава Пагарскага раёна Бранскай вобласці і ля вёскі Голаўск Сенненскага раёна, дзе вывучаліся стаянкі старажытнага чалавека.

(БЕЛТА).

ІХ НОРАВЫ, ІХ МАРАЛЬ

ФАКТЫ З ЗАРУБЕЖНЫХ ГАЗЕТ

ВАТЫКАН ІМКНЕЦЦА Ў КОСМАС

У сувязі з развіццём касмічных палётаў кіруючыя колы Ватыкана ломяць галаву над тым, якога веравызнання жыхары далёкіх планет. Аўтарытэтныя асобы мяркуюць, што неўзабаве спатрэбяцца місіянеры-касманаўты, каб прывесці ў хрысціянскую веру касмічных жыхароў.

«Юманітэ».

АДЗІНАЦЦАТАЯ АБСТРАКЦЫЯ

У канцэртнай зале горада Кобленц (ФРГ) выконваецца твор кампазітара Янаса Кёміўса «Адзінаццатая абстракцыя». Як тлумачыць сам аўтар, твор «пабудаваны на аснове ірацыянальнай лічбы адзінаццаць». Аркестр складаецца з адзінаццаці інструментаў, пад гукі якіх рухаюцца адзінаццаць танцораў. Музыка складаецца з адзінаццаці тонаў, дванаццаты тон даецца электронным апаратам, каб стварыць незвычайны настрой. У час выканання ў зале над галовамі гледачоў круціцца адзінаццаць шароў.

«Морген».

ЗОРКІ РОБЯЦЬ САБЕ РЭКЛАМУ

На вечары ў гонар кіназорак, якія ўдзельнічалі ў заходнеберлінскім фестывалі, карэспандэнты папрасілі заходнегерманскую актрысу Лаю Ракі выканаць сцэнку «збор вінаграду». Калі Лая Ракі, стаўшы на крэсла, пачала абрываць уяўны вінаград, у яе лопнулі нейкія засцёжкі, і адзенне звалілася долу. Пакуль рэпарцёры (якія ўжо не раз бачылі гэтую сцэнку) пстрыкалі фотаапаратамі, Лая Ракі міла ўсміхалася і размахвала бюстгалтарам.

«Форум».

КОНСКІ БІЗНЕС

Як высветлілася нядаўна, на лонданскім іпадроме на працягу раду год арудавала шайка гангстэраў, якія выкарыстоўвалі розныя наркатычныя сродкі, здольныя прымусіць коней бегчы павольней або хутчэй. Зыходзячы з сум, пастаўленых публікаю на таго ці іншага каня, гангстэры прымушалі абслугоўваючы персанал непрыкметна даваць коням той ці іншы наркотык. Як паказала расследаванне, многія высокапастаўленыя асобы карысталіся паслугамі гэтых махляроў, каб бяспройгрышна гуляць у таталізатары. Паліцыя не паведаміла імёны гэтых высокапастаўленых асоб.

«Морген».

УСЁ РОЎНА ЧАРНАСКУРЫЯ

Калі Алуфунмі Акінфасіле, міністр пошты і телеграфу Нігерыі, прыехаў з афіцыйным візітам у Бон, дык аказалася, што ў Боне забыліся аб пасланым яму запрашэнні. Перад самым прыездам Акінфасіле прадстаўнік міністэрства замежных спраў заявіў, што міністэрству нічога не вядома пра гэты візіт. Федэральны міністр пошты Шцюклен таксама не быў папярэджаны. Замест дзяржаўнага сцяга Нігерыі наспех узнялі сцяг Ліберыі. Калі прадстаўніку міністэрства замежных спраў зрабілі заўвагу пра гэта, ён адказаў: «Вялікая важнасць! Гэта ж усё роўна чарнаскурыя!»

«Морген».

ЦЮБІЗМ І ШАРЛАТАНЫ

Выступаючы ў Лондане, вядомы мастак Мацьё расказаў пра свой метад работы. Гэты метад называецца цюбізм і заключаецца ў наступным. Палатно кладзецца на падлогу. З цюбікаў фарбы розных колераў выціскаецца ўсё што там ёсць, і размяшчаецца на палатне. Палатно паліваецца бензінам, каб фарбы растварыліся. Затым мастак, узяўшы звычайную кельню муляра, некалькімі мазкамі завяршае карціну. «Стварэнне карцін, — гаворыць Мацьё, — гэта вельмі хуткі працэс. Толькі такія шарлатаны мінулага, як Рафаэль, Мікельанджэла і ім падобныя, маглі рабіць выгляд, што працуюць, над карцінай цэлымі тыднямі, месяцамі і нават гадамі».

«Морген».

НАВУКА АБ ЛЫСЫХ ГАЛОВАХ

Даследаваўшы галовы больш чым тысячы музыкантаў розных аркестраў, група вучоных з Мільваукскага універсітэта (ЗША) устанавіла, што ёсць пэўная залежнасць паміж музыкаю і аблысеннем. Даказана, што музыканты, якія іграюць на трамбоне, лысеюць хутчэй за іншых. Струнныя інструменты, наадварот, садзейнічаюць больш інтэнсіўнаму росту валасоў у тых, хто іграе на іх.

«Фолькслштыме».

ПАРУШАЛЬНІКІ ПАРАДКУ

Восем паліцэйскіх машын прыбыло да заапарку горада Мемфіс (штат Тэнесі), каб арыштаваць парушальнікаў грамадскага парадку — трох негрыцянскіх школьніц, якія прыйшлі паглядзець звяроў. Бацькі дзяўчынак прысуджаны да грашовага штрафу за парушэнне закона аб паводзінах неграў. Паводле гэтага закона ў штаце Тэнесі негры маюць права наведваць заапарк толькі ў адзін, устаноўлены для іх дзень тыдня — чацвер.

«Фолькслштыме».

КАМПЕНСАЦЫЯ ДЛЯ ГЕРАІНІ ФІЛЬМА

47-гадовая амерыканка Газель Уілер узбудзіла судовы працэс супраць кінакампаніі «Калумбія пікчэс карпарэйшн», якая выпусціла на экраны краіны баявік «Анатомія забойства». Газель Уілер спрабуе даказаць, што аўтар сцэнарыя без яе дазволу даведаўся аб некаторых падрабязнасцях яе біяграфіі і экранізаваў іх. Улічваючы вялікія прыбыткі, атрыманыя кінакампаніяй ад дэманстрацыі фільма, Газель Уілер патрабуе грашовай кампенсацыі. Суд павінен вырашыць, ці сапраўды гераіня фільма і пані Уілер адна і тая ж асоба.

«Фолькслштыме».

ЦУД НЕ АДБЫЎСЯ

Амерыканскае пасольства ў Ватыкане запатрабавала расследавання па справе манаха брата Піо да П'етральчына, які прадаў за вялікую суму кавалачак ваты, змочаны святою крывёю. Гэты кавалачак ваты павінен быў вылечыць цяжкахворага сына амерыканскай мільянеркі. Паколькі здароўе хлопчыка не палепшылася ад прыкладання ваткі, маці аддала яе на лабараторнае даследаванне. Было ўстаноўлена, што вата прамочана крывёю... курыцы. Маці патрабуе ад Ватыкана, каб ён вярнуў грошы.

«Морген».

ПЕРАД ВЫСТУПЛЕННЕМ

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.)

хвілін праз пятнаццаць пачалі гаварыць. Пра станковыя кулямёты са Стэфкавай. Што кулі з іх трэба выпіхаць кійком. Пра Малэцкага, які прыслаў пасланца з навіной і не добрай, але і не дрэннай. Ён сабраў ужо многа сялян у Дабромільскім і Турчанскім, але трэба яшчэ іх сабраць у адно месца і сілай пераправіць цераз Сан, які ў гэтай мясцовасці ахоўваюць вайсковыя патрулі. Стэфан у час успомніў пра чырвонае палатно, іголку, ніткі і нажніцы. Базыль з ахвотай згадзіўся дастаць гэтыя бабскія рэчы. Калі ён адышоўся, Мадэй раптам спытаў, прымушаючы Стэфана глядзець сабе ў вочы:

— Ты вткаш звід у Расію, ці не? У цябе быў такі намер?

— Цяпер не. Пэўна ж не.

— А потым?

Стэфан вагаўся. Адчуў у Мадэі падазронасць, тым больш цяжка было адказаць.

— Таксама не. Я ведаю, што б я зрабіў.

— Ну... Увідзім. Узняць балаган і ўцякаць—гэта дрэнна,—ён гаварыў гэта так, быццам самым голасам выказваў ганьбаванне.

— Што ты гаворыш пра балаган? Гэта не балаган,—зазлаваў Стэфан.—Гэта паўстанне. А я хачу падняць паўстанне да рангу рэвалюцыі. Не ўцяміў? Ранг рэвалюцыі! Пакажу тады зад Арнольду. Гэта ты за стыхійны балаган. Так, каб было і не было...

Яны маўчалі насцярожана. Языкі развязаліся толькі тады, калі вярнуўся Базыль з рэчамі для Луці. Нібы якраз чакалі сведку сваёй размовы, якую абодва хацелі закончыць нейкімі вывадамі.

— Я не хачу, каб дрэнна,— заявіў Мадэй і засмучана адвярнуў галаву.

— І я не хачу, каб дрэнна. Я хачу па-камуністычнаму,—сказаў Стэфан.

— Так, мы аднаго хочам, — сцвердзіў Мадэй і зноў сумна глядзеў на цень ад нязграбнага пня. Гэты цень даходзіў да яго ног і быў нібы ім самім і фонам яго жыцця. Праз хвіліну правадыр заснуў так натуральна, нібы яго павекі самі склеіліся. Не чуў, як нехта пракраўся ў лагер сялян з Лютовіск і ўгаворваў ціха, упарта.

— Ой бараны, бараны, дурнаватага бальшавіка слухаеце, на зарэз ідзяце.

Усхапіўся Базыль, усхапіўся Стэфан, нехта ўцякаў паміж вазамі і, як уюн, праслізгваўся пад конскімі жыватамі. Беглі за ім нястомна, пацягнулі за сабою Рыгоравых хлопцаў і другіх, аж дабеглі да горнай дарожкі, скрытай хмызняком. У яры стаяў воз, а на ім малады мужчына ў сарочцы, з голай галавой. Ён гаварыў. Пачулі толькі фрагмент пра цярністы лёс украінцаў, пра святую лэмкаўскую зямлю, пра ляхаў і здраднікаў накшталт Мадэя.

Дваццаць паўстанцаў наляцела проста на воз, з кіямі, больш цяжкай зброі не было. Сутыкнуліся па сутнасці дзве варожыя арміі. Базыль шапнуў здзіўлены:

— Ды гэта ж Мікалай Варбэнец, я яго ведаю яшчэ з фэсту, страляй, камісар!

— А што, калі пападу ў лоб нявіннаму. А, можа, тут ёсць хто наш?

— Ты сам раз цвёрды, другі раз растанеш...

Пад зорным небам у цёмным яры разгарэўся мардабой. Толькі раса ляцела. Морда не морда, галава не галава, зубы не зубы... Ударам нагой у жывот таксама не грэбавалі і дапамагалі сабе лаянкай.

Сапхнулі воз у вялікую яму. Ён сеў задам, як здзіўлены драўляны сабака, а дышлем нацэліўся проста ў неба. Варбэнцавы вучні ў момант распаўзліся па кустах, як быццам страціўшы сталіцу. Сам Мікалай уцякаў, смешна працуючы азадкам, нібы жорнамі. Стэфан стрэліў, пасыпаліся іскры: папаў у камень.

Вярталіся ў лагер поўныя ўражанняў і гордасці. Толькі Стэфан адчуваў сябе так, быццам нехта скочыў яму на спіну ў той момант, калі рукі рыхтаваліся да паядынку з ворагам спераду. «У Базыля замала міліцыі. Пачынаючы з заўтрашняга дня, павінен так паставіць яе, каб уначы ніхто не пракраўся ў лагер». Крыху заспакоены, Стэфан узяў рэчы для Луці з Мадэевай бярлогі. Той смачна хроп, а можа прыкідваўся, што храпе,—ён жа заўсёды хваліўся, што ніхто яго ў сне не застане. Пайшоў да ракі. У гэтую ясную, зацямнёную толькі аблокамі, ноч зразумеў, як цяжка кіраваць. Кожны дзень патрабуе новых рашэнняў, таму што жыццё выяўляе ўсё новыя супярэчнасці.

Ён не спадзяваўся на адпачынак на новым этапе свайго жыцця. На яго прывітанне Луця адказала радасна, з энтузіязмам, быццам апавяшчала аб нараджэнні сына:

— Кашуля сохне на кусце, о!— Ветрык надзімаў палатно.—Нехта страляў. Я думала, што сэрца маё разарвецца.

— Гэта я страляў.

— Гэта лепш.

— Паспім з гадзінку, а потым будзеш рабіць банцікі.

Пашукалі месца з больш густой травой і дрэўцамі, дзе б можна было абаперці галаву. Луця палажыла хустку ад ежы і ўкленчыла, зламыўшы набожна далоні. Вусны шапталі нячутна: «Божа маты, шо робыць? Божа маты, одпуст выну».

— Лажымся і грэймася, бо змерзнем. Не бойся.—Пагладзіў яе па валасах. Яна адчула нібы свежы ветрык на галаве.

— Я не баюся...—Як малодшая сястра, прытуліла лёгка твар да яго пляча. Вочы яе былі шырока расплюшчаны і Стэфан з прыкрасцю заўважыў, што дзяўчына не спіць.

— Прытуліся лепш,—сказаў ён і здаровай рукой прыцягнуў яе да сябе. Адчуў, як дрыжыць яе цела. Рукі былі нерухомыя, напружаныя, плечы таксама — уся яна быццам гатова ў кожную хвіліну ўцякаць. Зазлаваў, што і гэтую гадзіну сну трэба было прагаварыць.

— А ўсё ж баішся, не верыш.

Яна адчувала сябе вінаватай. Але што ёй рабіць, калі яна баіцца? Тады, паўтара года таму назад, калі Франак сказаў, каб яна прыйшла пад грушу на ксёндзавым полі, дзе яны будуць усю ноч есці цукеркі, таксама была музыка зорак, птушак і палявых конікаў, а потым удар па целу, быццам неба і зямля сутыкнуліся пры ёй. То так выглядала каханне, пра якое шапталі са смехам старэйшыя дзяўчаты? У песнях спявалі пра радасць, а тым часам «шакаладныя Франкавы жарты» пакідалі на яе целе і ў душы нешта накшталт агіднага поту.

— Цябе я не баюся,—адказала яна Стэфану.—Толькі такія розныя справы бываюць пазней. — Змоўкла раптоўна, ён ведаў, што яна нешта ўтойвае, і штурхнуў яе.

— Ну?

— Франак кажа, што толькі першы раз баліць,—шаптала яна трасучыся.—Але я баюся...

— Не будзем гаварыць пра гэта,—вырашыў ён, не верачы, зрэшты, што размова на гэтую тэму скончана. Аднак у душы ён быў задаволены сваёй велікадушнасцю. «Яна, як шкло. Пры любым няправільным руху можна разбіць». Пераконваў сябе, што хопіць яму яе дружбы, таго, што лічыў дагэтуль страчаным назаўсёды. Без стуку адчыніліся перад ім дзверы дабраты, чалавечай праўды, няшчаснай, але цёплай, і хоць ён не хацеў патураць сваім пачуццям, аднак быў задаволены з кожнай хвіліны адпачынку ад нянавісці, помсты і рэвалюцыйных вынікаў. Дзверы адчыніліся, і прыняла яго маладосць, і ён прыняў маладосць без усякіх скрытых помыслаў. А ў сапраўднасці ён нават не ведаў, як прыступіцца да такога шкла... Дальбог, пакаштаваў дагэтуль толькі прадажнага кахання. Два ці тры разы. Наця ў адказ на яго словы пра кветкі, прыгажосць свету і караючую руку пралетарыята патрабавала: «Навучыся кахаць, толькі тады прыходзь на спатканне з дзяўчынай». Паехаў тады ў Жэшуў. Каб скампраметаваць сябе. Уваходзіў у вароты, куды запрашала з шыльды падкасаная сукенка, нага ў панчосе і трошкі голага сцягна. «Паднімаю петлі ў панчохах». Ён увайшоў. «Хачу падняць пятлю ў панчосе». «А ёсць у вас панчоха? «Якая панчоха?» Урэшце збунтаваўся: «Не рабіце з мяне дурня. Я яшчэ блазнюк, але грошы ў мяне ёсць».

Смешны быў. Сёння прынамсі адмаўляецца свядома, не хоча. Ніякіх хваляванняў, ніякіх падыманняў петляў у панчосе. Замахнуўся рукой, быццам вяжучы снапы, і рашуча абняў здаровай рукой Луцін стан, аж зарыў ногцямі ў зямлю. Луця задыхнулася, успомнілася ёй нешта дрэннае. «Няўжо,—спыталася сама ў сябе, —кожнае каханне пачынаецца аднолькава, аднолькавымі рухамі?» Ёй зрабілася дрэнна. І, баронячыся супраць усяго, што пагражала ёй не толькі ад Стэфана, паводзіла сябе як жанчына, якая ўладкавала ўжо свае мінулыя ўражанні і выпрабаванні. Крыўду кахання.

— Калі б дзіцятка маё не памерла, у мяне быў бы ўвесь свет. Божа маты, одпуст выну... Я ўжо не вярнуся ў Лабозву, не вярнуся. Маці сватае мяне за Франка, бо ніводзін кавалер мяне не возьме. Я завытка. А Франак хоча. І ксёндз хоча. А я баюся, быццам звер прытаіўся і падпольноўвае мяне. Не вярнуся. Мама пракляне мяне і зямля мяне з'есць... Выгадавала, выкарміла, а я...

— Ну, не гавары, не гавары,— ён злаваўся дабрадушна і прыціскаў яе да сябе.—Добра мне з табою,—гаварыў ён. Цяпер, калі ён абнімаў яе па-мужчынску, аднак не так прагна і жорстка, як Франак, была ўпэўнена, што Стэфан шукае дзяўчыну не толькі пад сукенкай.

Яны глядзелі ў вочы адно другому і былі ўзрушаны ўласнай нясмеласцю. Задрамалі на момант, твар каля твару. Па-дзіцячы хавалі вочы ад месяца. Збудзіў іх нейкі шорах. Калі падхапіліся паасобку, заўважылі толькі мірганне зорак на небе, далёкія, амаль нячутныя крокі. «Мадэй? Мадэй ходзіць, як мядзведзь».

Луця ўстала, прыгладзіла сукенку. Стэфан нязграбна надзяваў кашулю.

— У Леску я буду для цябе найлепшай служанкай.

— Калі мы будзем у гэтым Леску?

— Калі ты захочаш.

Ён засмяяўся, пачуўшы добры жарт. Як растлумачыць гэтай дзяўчыне, што пры ўзяцці Леска і ён можа загінуць. Камісар павінен ісці наперадзе, даваць прыклад. «Яна б плакала і аслабляла волю барацьбы. Яна ўжо і так як матка для мяне. А можа і больш».

Раптам пачуўся востры свіст, паўтораны двойчы ў роўных прамежках. Гэта быў умоўны знак— на нараду штаба і камендантаў вясковых груп. Планавалі вырушыць на Чорную досвіткам. Стэфан загадаў Луці рабіць банцікі, паглядзеў на першы і пабег бягом у лагер, каб на ўсякі выпадак пазбегчы новых непаразуменняў з Мадэем. Прыбег першы і даволі з'едлівым тонам сказаў, што другім мужыкам, відаць, бабы паадлежвалі ногі. Бо і Штымі прапаў недзе паміж вазамі. Каля Мадэя тырчаў толькі Базыль. Ідучы праз лагер, Стэфан бачыў то барадатага мужыка, які ляжаў, прыціснуўшыся пад рукой жанчыны, то жанчыну, галава якой ляжала на грудзях мужа...

— Ты адзін справядлівы,—халадна адказаў Мадэй і, нібы баючыся, што страціць упэўненасць у сабе, адразу паведаміў:—Я зрабіў Базыля сваім ад'ютантам. Паліцыі нам не трэба. Сам народ абароніцца ад здраднікаў, шпікоў і баязліўцаў.

Занепакоіла яго і тое, што Стэфан нават не зварухнуўся. Можа, ён прадбачыў такое рашэнне? Або лічыць яго часовым капрызам, які ён, Стэфан, выкрасліць за хвіліну адным кіўком пальца, як памылку. Скажа: лухта і ідэалізм, народніцтва... Каб пераканаць Стэфана ў цвёрдасці свайго рашэння, пачаў паслугоўвацца Базылём, як сваім асабістым ад'ютантам.

— Базыль...—Каменная хлопцава сківаца задрыжала.—Колькі часу?

Базыль зірнуў на зоркі.

— Будэ друга пасля поўначы.

— Час маршыраваць. Змайструй загад.

— Які загад? У імя айца і сына.

— Парадак павінен быць! Павінен быць! Пішы. Трэба напісаць, хто ў нас правадыр і што другія—гэта толькі члены штаба. А Стэфан камісар... Камісар падпарадкоўваецца правадыру. Ва ўсім трэба слухаць мяне. Ну, пішы.

— Я нэ знаю пісаты,—як малы, паскардзіўся Базыль і, раптам кінуўшы літавацца над сваім калецтвам, пачаў фанабэрыста апраўдвацца.—Буржуі няхай пішуць, а я буду рэвальверам паганяць. У бальшавікоў так было. Праўда, камісар?

— Я ведаю, што раблю,—прыструніў яго Мадэй, а Стэфану, які стаяў побач, здалося, што Базыль падміргнуў, паказваючы, што ён урэшце зразумеў, у чым справа. Стэфан падумаў: «Напэўна гэта не Мадэй сачыў за намі над ракой».

Мадэй падаў новаПазначанаму ад'ютанту лісток паперы, які вырваў з календара, і карандаш. Базыль пакорна ўзяў. Але Мадэю хапіла, відаць, гэтай дэманстрацыі, бо раптам махнуў рукой.

— Склікай камендантаў усіх вёсак. Маршыруем без бабаў і дзяцей,—з бабамі і дзецьмі мы падобныя на балаган. І коні пакінуць. Браць толькі тры. Адзін мне.

Стэфан прыкусіў губу. Яму было непрыемна, што нехта адбірае ў яго адказнасць, на якую ён яшчэ хвіліну таму назад скардзіўся Луці. Падкрэсліваў слова «адбірае». Справа датычыла звычайнага замаху на правы партыі ў арміі. Усё, што рабілася, вымяраў мерай правільнай ленінскай рэвалюцыі. Ён баяўся, што цяпер паўстанцкі воз ускочыць у неадпаведную каляіну. Калі Базыль пайшоў, каб склікаць камендантаў, Стэфан сказаў, не скрываючы зласлівасці:

— Думаеш, што так выйграеш паўстанне? Так думаеш? Мы розныя. Навошта гэты цырк?—ён паказаў на адыходзячага Базыля і прыняў выгляд суровага экзаменатара, які загадвае яму самому здагадацца аб выніках непаслухмянства. Так зразумеў гэта Мадэй. Выдаў сябе,—Стэфан паклаў руку ў кішэню, а ён у момант запратэставаў:

— Не хапае толькі, каб мы пастралялі адзін аднаго. Чаго ты хочаш? Ты быў камісарам, камісарам і застаўся. Ці ж я ў цябе што-небудзь забіраю? Нічога.

Стэфан крыху супакоіўся і дастаў руку з кішэні. Больш лагодны тон Мадэевага голасу супакоіў яго. Толькі фыркнуў зняважліва:

— Замінае табе камісар, ну, дык не буду. Хочаш яго мець для аздобы, ну, не буду. Але перш за ўсё,—ён падкрэсліў, паднімаючы далонь угару,—буду правадыром ударнай групы. Гэта мае дзецішча.

Мадэй кіўнуў галавой і чакаў, чаго яшчэ зажадае Стэфан; у вачах яго відаць было жаданне пагадзіцца.

— Усё?—спытаў ён.

— Больш не жадаю. Абмяжуюся, але паглядзім, што з гэтага будзе.

— А я аддаў загад, каб бабаў прэч,—успомніў Мадэй. — Што ты будзеш рабіць з гэтай сваёй фраеркай?

Ён папаў у слабае месца, але Стэфан у час заглушыў у сабе выбух, каб не пацвердзіць плётак, якія хадзілі вакол, а перш за ўсё, каб не паказаць, як патрэбна яму апека над пакрыўджанай дзяўчынай. Сказаў толькі аб тым, што было сапраўды і не падлягала ніякай дыскусіі.

— Гэта табе не проста баба на подсцілку ўначы. Гэта санітарка, салдат. Што ты нарабіў!

Пераклад з польскай мовы Янкі БРЫЛЯ.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-22-04, аддзела мастацтва—3-24-62, аддзела культуры—3-20-54, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу.

АТ 00338

Друкарня імя Сталіна.